

IRODALOM

KÖNYV

KISS TAMÁS (szerk.): *Népességi folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kolozsvár, RMDSZ Ügyvezető Elnökség – Kriterion Kiadó. 2004. 345 p.

A mennyiségi kérdés nem csak mennyiségi jelentőségű, különösen akkor nem, ha a lakosság megszámlálásáról van szó. Társadalmi következtetések visszamenőleges és előremutató levonására is minden további nélkül alkalmas. Ezért a népszámlások iránti érdeklődés sem merül ki a számszerű adatok konstatálásával, illetve ezeknek a korábbi „eredményekkel” való összevetésével. Fokozottan igaz mindez a kisebbségeket illetően. Hiszen esetükben a társadalmi aspektusokon túlmenően jogi következményei is vannak az adott közösség jelenlétének, mennyiségbeli és számaránybeli súlyának, lévén, hogy a kisebbségi jogok gyakorlásának lehetősége a politika mindennapjaiban nem a kisebbségek létehez, hanem a részarányukhoz kapcsolódva merül fel.

Ebbe az értelmezői kontextusba – mely egyszerre várakozói álláspont és jelentéstulajdonító perspektíva – ágyazódik a 2002-es romániai népszámlálás fogadtatása. Az adatfelvételre ugyan a március 18-át követő napokban került sor, az esemény már jóval korábban a – főként kisebbségi – politikusok és a társadalomkutatók figyelmének központjában állt. A *Korunk* februári száma azzal foglalkozott, mire lehet számítani, hányan lesznek az erdélyi magyarok. A létszámcsökkenést valamennyien prognosztizálták, de a legkörültekintőbb becslések is csak közel 100 ezer fős veszteséggel számoltak.¹ Korántsem jellemezte tehát az optimista hangvétel a várakozásokat, de a népszámlálás végeredménye mégis meglepetésként hatott: a hiány kétszerese volt az előrevetítettnek. Nem véletlen tehát – bár minden bizonnyal a kevésbé elkedvetlenítő eredmények után is így lett volna, legfennebb kevésbé hangsúlyosan –, hogy nyilvánosságra hozatalukat követően a statisztikai adatok értelmezését a társadalomkutatók kiemelt feladatuknak tekintették, és gondolataikat végre a politikusok is kellő érdeklődéssel fogadták.

Az RMDSZ Ügyvezető Elnökség Demográfiai Munkacsoportja 2004. március 5-én konferenciát szervezett Kolozsváron *Demográfiai folyamatok az erdélyi magyarság körében* címmel a közös gondok közös megértése jegyében – sőt az együttes problémakezelés reményében. Amint Markó Béla köszöntőjében mondja: „*Hogy ez a téma mennyire pusztán tudományos és mennyire politikai kérdés, arról természetesen lehetne vitatkozni. A magam részéről azt gondolom, hogy mint minden más probléma megoldásához, e folyamatok feltárásához és főként következményeik orvoslásához is, mindannyiunkra szükség van. Szolidárisan együtt kell gondolkodnunk erről a kérdéstről.*” (7. old.)

A konferencián elhangzott előadások jelentek meg a Kiss Tamás által szerkesztett tanulmánykötetben, három nagyobb és egy kiegészítő egységbe rendezve. A szerkesztési koncepció a népességfogyás okai alapján strukturálja az írásokat: természetes népmozgalmi folyamatok, migráció, asszimiláció, illetve kiegészíti mindezeket a hasonlóan

¹ Veres Valér: A romániai magyarság létszámcsökkenésének okai a 20. század utolsó negyedében. *Korunk*. 2002 (3):2. 4–19.

kisebbségi helyzetben élő szlovákiai és délvidéki magyarok körében végzett demográfiai tendenciák elemzésével. Az erdélyi magyarság létszámában mutatkozó veszteség problémájának körbejárása, a háttérben mozgó tendenciák feltárása és értelmezése tartalmában mély, ritmusában feszes, akár az egyes tanulmányok gondolatmenetét, akár a tanulmányok együttesét tekintjük. Az egyes írások nem csak annyiban kapcsolódnak egymáshoz, hogy ugyanannak a népszámlálásnak az eredményeit értékelik, hanem abban is, hogy a konferencia témájának egy-egy aspektusát olyan formán bontják ki, hogy egymásba tudnak illeszkedni, mintegy egymást kiegészítve adnak választ a népesség fogyásának okaira. A kötetben belüli utalások is ezt a közös gondolkodást jelzik, valamint azt, hogy a szerzők előadásuk elhangzása után továbbbérlelték gondolataikat, bizonyos esetekben egymásra is reflektáltak.

A tanulmányok sora a természetes fogyás kiváltó okainak és hatásainak vizsgálatával kezdődik, hiszen ezek „*a közel 200 ezer fős létszámcsökkenés kissé több mint felét teszi ki*” (Veres 50. old.), aminek meglepetésértéke van, mivelhogy a korábbi hipotézisek a kivándorlás számlájára írták a veszteség nagyobb hányadát (Kiss 9. old.).

A születésszámok alakulását megyei bontásban figyelve lehetővé válik, hogy az elemző az általános időbeni csökkenés mellett három összefüggést is kimutasson. Kiss Tamás egyrészt az észak, északkelet versus dél, délnyugat, másrészt a magyar népességnek a többségi nemzethez viszonyított számaránya, harmadrészt pedig a város/falu szerint mutatkozó különbségeket hangsúlyozza. A termékenységi az északi, északkeleti régióban, a kompakt magyar közösségekkel rendelkező megyékben, valamint falvakban magasabb. A termékeny korú női kontingens apadása szintén fontos magyarázó változó. Ez a populáció a két népszámlálás között 46 537 fővel csökkent, aminek elsőrendű oka a migráció. A közösségnek tehát szembe kell néznie az előregedés folyamatával. Míg 1992-ben Romániában az átlagéletkor 35,6 év volt a korábbi rendszer represszív népességszabályozásának betudhatóan, 2002-re ez 37,3 évre emelkedett. De még ennél is kedvezőtlenebb a magyar népesség átlagos életkora, ami 39,7 év.

A következő tanulmány európai kontextusba helyezi a természetes népmozgalmi tendenciákat, és megállapítja, hogy 1999-ben a romániai magyarok teljes termékenységi arányszáma Grúziát kivéve a legkisebb volt. Veres Valér ugyanakkor az első és a második demográfiai átmenet elméleteit is megvizsgálta. A természetes trendekre Ceaușescu erőszakos népességszabályozása nyomta rá a bélyegét, így a klasszikus első demográfiai átmenet Romániában 1991-ig kitolódott. Viszont itt is megfigyelhetők az etnikai különbségek, a romániai magyarság esetében ugyanis ez a folyamat 1982 körül befejeződött. Ami a másik koncepciót illeti, vitába száll J. Rychtarikova megállapításával, miszerint Kelet-Európában a termékenységi csökkenését elsősorban a rendszerváltás társadalmi költségei okozzák. Véleménye szerint ugyanis az erdélyi magyarság esetében differenciált a helyzet, és a regionális elemzés arra enged következtetni, hogy ez nem érvényes a belső-erdélyi magyarokra, csupán Székelyföldre és Partiumra.

A nemzetközi vándorlás kérdéskörével négy tanulmány foglalkozik. A két legutóbbi népszámlálás közötti időszakban zajlott folyamatok kissé tágabb összefüggéseit is szem előtt tartva, az előzményekre is fényt vetve kezdi elemzését Horváth István. Az 1990 előtti idősokra vonatkozóan viszonylag elfogathatóbbak a hivatalos adatok, ám ez csak az alsó határt mutathatja, hiszen ehhez még hozzáműködő az illegális kivándorlás is. 1958–1987 között Magyarországon 7520 román állampolgárt honosítottak, illetve 1947–1987 között a többi európai országba legkevesebb 35 ezer, legtöbb 50 ezer romániai magyar távozott. Magyarországon az erdélyi magyarság számára 1987–1988 körül

változott tranzitországból célországgá. Az igazán nagy törésvonalat mégsem ez, hanem 1990 jelentette, amikor az útlevélrendszer liberalizálása következtében a nemzetközi vándormozgalmakba bekapcsolódni kívánók száma jelentősen megnövekedett. Ettől kezdve az igencsak dinamikus folyamatok követése lényegesen megnehezült, számtalan módszertani problémát vet fel, mint például a migráns fogalmának újradefiniálása, valamint a latens migránsok számának becslése.

A kivándorlás mértékének becslése során számottevő súlya van a migrációs-potenciál felmérésének is, hiszen ez előfeltétele vagy akár közvetlen motivációja a migráns életpálya elindításának. Kiss Tamás és Csata Zsombor szerzőpáros az ezzel foglalkozó kutatások elméleti következtetéseit, majd az adatfelvételek eredményeit tekinti át. Az *etnikai (el)nyomás modellje* szerint a román állam nemzetpolitikája váltja ki a migrációt. Az *etnikai migráció kiterjesztett modellje* viszont nem a taszító tényezőkre teszi a hangsúlyt, hanem az etnicitásra mint szimbolikus vagy kulturális tökére, ami sikerrel konvertálható a befogadó országban. Az *integráció/integrátlanság modellje* pedig a magyar kisebbség be(nem)illeszkedésének problémakörét veti fel. Majd két kérdőíves vizsgálat (TÁRKI-BFI, Mozaik2001) adatai alapján elemzik a migrációs potenciál hátterét képező magyarázó változókat.

A kérdés továbbra is hasonló: ki, mikor és miért lesz bevándorló? Gödri Irén viszont előbb a bevándorló fogalmát értelmezi, amit a jelenbeli nemzetközi mozgások dinamizmusa és pluralizálódása tesz szükségessé. Majd a BM Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal nyilvántartása alapján összeállított statisztikai adatok, valamint egy 2002-es kérdőíves vizsgálat alapján elemzi a bevándorlók szociodemográfiai összetételét. A szinte klasszikusnak mondható magyarázó tényezők (nem, kor, gazdasági aktivitás, iskolai végzettség, foglalkozás) mellett reflektál az egyre jobban kiépülő, így a vándorlásra is fokozott hatást gyakorló network által beindított szekunder migráció jelenségére is. A kibocsátó közeg esetében a megyéket és a településtípust vizsgálja. Ez utóbbival kapcsolatban tenném azt az apró kiegészítést, hogy a falvakból való kisebb mértékű elvándorlás oka nem csupán „a települések zártabb, tradicionálisabb közösségeinek »megtartói ereje«” (138. old.), hanem – véleményem szerint – az itt élők gazdasági adottságai is, vagyis az ingatlanulajdon és a mindennapi megélhetés kedvezőbb feltételei. Ennek a biztos háttérnek a feladása albérletre és a pusztán munkabérre alapozott – így a kiszámíthatatlanság és a kiszolgáltatottság fokozott veszélyével fenyegető – megélhetésre, más mérlegelést kíván, mint ami a városi lakosság gyakorlata. A tanulmány második részében elemzett migrációs motivációk alapján levont következtetések összhangban vannak az előző írás állításaival. Mindhárman arra a megállapításra jutnak, hogy a kivándorlás de-etnicizálódott, és a gazdasági jellegű tényezők kerültek előtérbe.

Markó Béla köszöntőjében felvetett várakozására legközvetlenebbül Tóth Pál Péter tanulmánya reflektál, hiszen a migrációs folyamatok és a politikai szereplők teendőinek összekapcsolásáról értekezik. Magyarország migrációs politikai stratégiájának kidolgozását sürgeti, amivel felül lehetne emelkedni azon, hogy a „senki által nem igazolt társadalmi elvárás és a végrehajtó apparátus teljesítőképessége (»jókedve«)” (148. old.) határozza meg a nemzetközi vándorlással kapcsolatos döntéseket. Hangsúlyozza, hogy hosszú távra érvényes stratégiára lenne szükség, aminek alapján kiküszöbölhetőek lennének az épp aktuális politikai érdekek, és valóban a felmerülő problémákra lehetne összpontosítani. Ennek kidolgozása során a magyarság sajátos történelmi helyzetét, vagyis a trianoni döntést követő nemzeti széttagolódást javasolja figyelembe venni. Alapvetően etnikai alapokon nyugvó stratégiában gondolkodik, aminek nemzeti kon-

szenzusra kell épülnie, és a lehetőségekhez mérten figyelembe kell vennie mind a kibocsátó, mind a befogadó közösség, mind pedig a migráció mellett döntő egyén szempontjait. Hadd tegyek itt is egy apró megjegyzést, ami ez esetben is a tanulmánynak csak egy mellékszálát, nem a fő gondolatmenetét érinti. A szerző *zökkenőmentes „itt dolgozom – ott élek”* migráns életformát említ, ami *a jelenleg feloldhatatlannak látszó el-lentmondás* megoldása lehetne (155. old.). A magam részéről ezt kissé idealizálnak tartom. Egy szűkebb kör, különösen a határ közelében lakók esetében minden további nélkül elképzelhető, illetve néhány év távlatában szélesebb réteget érintően is. Ám a kétlakosság állandósulását kevésbé tartom valószínűnek a munkahely és az otthon közötti nagy távolság esetén. Ha ráadásul azt is figyelembe vesszük, hogy a Magyarországra érkezők nagy arányban célozzák meg a fővárost vagy annak közvetlen környékét – a munkavállalási lehetőségek sajátosságából is adódóan –, kevés esély van a zökkenőmentes „itt is, ott is” lét megvalósítására, sokkal inkább elképzelhető, hogy előbb-utóbb döntésre, azaz valamelyik székhely véglegesítésére kerül a sor.

A harmadik blokk az asszimiláció kérdését boncolgatja. A legkevesebb támpont itt van, a becslések több spekulatív eljárást igényelnek, ebből kifolyólag a módszertani kihívások is erőteljesekek. Izgalmas olvasmány Szilágyi N. Sándor – a többi íráshoz képest aránytalanul hosszú – tanulmánya, aki a népszámlálás „réseit” aknázza ki. Miután definiálja az asszimiláció fogalmát, illetve sorra veszi a vizsgálatot nehezítő, néhol torzít(hat)ó tényezőket (az autoidentifikáció és a korábbi heteroidentifikáció megváltozása, az etnikai reprodukció csökkenése egy másik etnikum javára), érdekesítő nyomozásba kezd, keresve az asszimilációs folyamatokról árulkodó mozzanatokot. Az etnikai és az anyanyelvi (ön)besorolás számainak eltérése, az etnikai és a felekezeti hovatartozás egymástól való eltávolodása (miközben az adott régió sajátosságából fakadóan az egyházak nagymértékben etnikai színezettel is bírnak), a megye magyar népessége és a magyarul tanuló iskolás gyerekek arányának hiányzó összhangja, valamint a vegyes házasságok és a gyerekek nemzetiségének összevetése mind olyan lehetőségek, melyeket nagy alapossággal, lenyűgöző következtetésekre jutva elemez a szerző. Az asszimiláció jelenségét az egyéni szintről a közösségre emelve etnikai reprodukcióról is beszél. Fontos különbségtétel ez, mint ahogy a biológiai reprodukciótól való különválasztás is. Az etnikai reprodukció ugyanis arról szól, hogy „*a természetes népmozgalmi és az asszimilációs folyamatok együttes hatását figyelembe véve valamely etnikum milyen mértékben termelődik újra.*” (181. old.) Végül pedig azt vizsgálja, hogy a különböző változók hogyan korrelálnak a magyarok fogyásának arányával, illetve egymással.

Hasonlóan érdekesítő Horváth István tanulmánya, aki továbbgondolja az etnikailag vegyes házasságok kérdéskörét, újabb forrásokat (erdélyi megyék házassági statisztikái) is bevonva. Felhívja ugyanakkor a figyelmet arra is, hogy a hagyományos társadalmi normák gyengülésének és pluralizálódásának következtében egyre elterjedtebbé válnak az élettársi kapcsolatok, amint azt a házasságon kívül született gyerekek arányának nagyméretű növekedése (1990-ben 4%, 1999-ben 24,10%) is jelzi. Bár a rendelkezésre álló statisztikai adatok aligha teszik lehetővé az elemzés kiterjesztését ezekre a párkapcsolatokra, megfelelkezni mégsem lehet róluk.

A vegyes házassághoz hasonlóan az iskoláztatás nyelve is nagy szerepet játszik az asszimilációs folyamatokban. Bár a magyar iskolák száma mennyiségileg megfelel a népességbeli arálynak, az érintettek 2,3–2,4 százaléka lemond az anyanyelvi oktatásról – állapítja meg Csata Zsombor. Tanulmányában két felmérésre támaszkodva (Balázs Ferenc Intézet adatfelvétele 1996-ban, Mozaik2001 vizsgálat) elemzi az iskolaválasztás

szociodemográfiai okait. Szignifikánsnak találja a településen lakó magyarok alacsony arányát, a vegyes házasságokat, a szülők román nyelvű képzését, a magyar intézményi tevékenységekből való kimaradást, illetve a magyarok közti baráti-munkatársi kapcsolatok leépülését. Számomra csak egy kérdés maradt megválaszolatlan: miért nevezi mind ezeket – a címben is és a szövegben is – „szociológiai háttérnek”? A szociológia szó egy tudományterületet jelöl, ezek a tényezők pedig sokkal inkább nevezhetők szociodemográfiai háttérnek.

Amit az előző írások igen gyakran érintenek, Kiss Dénes tanulmánya fejt ki részletesen Maros megye kapcsán: a magyar lakosság aránya a megyén, illetve a településen belül hatással van az asszimilációra és a migrációra. Közel százötven éves távlatban (1850–1992) vizsgálja a falvak enklávésodását, vagyis azt a folyamatot, hogy a magyar és a román etnikum szigetszerűen homogenizálódik, illetve ezzel párhuzamosan a egyes térségek folyamatosan zsugorodnak. Fontos jellemzője ezeknek a településeknek, hogy *valódi*, „életképes” (289. old.) közösségek, ugyanis az enklávésodás gyakran jár együtt a népesség növekedésével. Az elemzés *csak a Maros megyei falvak etnikai arányváltozásaival foglalkozik* – határolja le a szerző tanulmányának értelmezési tartományát az első sorokban (280. old.), ám a továbbiakban már nem számol ennek lehetséges torzító hatásaival. 150 év alatt falvakból városok lettek, illetve városok kebelezték be falvakat, így nem lehet világosan látni, hogy az összehasonlítások esetében hogyan kezeli a szerző ezeket a folyamatokat, illetve mikor milyen térséget képzelhetünk a különböző időpontok számadatai mögé (lásd pl. 2., 6., 8. táblázatokat).

A kötet zárásaként kitekintést kapunk két másik magyar kisebbség helyzetére. Gyurgyík László a 2001-es szlovákiai népszámlálás kapcsán vizsgálja az ott élő magyarok demográfiai jellemzőit. A tanulmány módszertanilag is igen tanulságos, mind az adatfelvétel alkalmával (esetleg) felmerülő torzítások számbavételét, mind a népszámlálás eredményeinek elemzését illetően. Sebők László pedig a délvidéki demográfiai tendenciákat veszi szemügyre, részletesen bemutatva Vajdaság (Szerbia) 20. századi helyzetét, de kitér a horvátországi és a szlovéniai magyarok népesedési folyamataira is.

Elismerést érdemelnek mind a szerzők, mind a szerkesztő koncepciózus és gondos munkájukért. Az alapos elemzések egyben érdekfeszítő olvasmányok is, gazdagon ellátva ábrákkal, táblázatokkal és mellékletekkel. Ajánlom tehát mindazon olvasóknak, akik tudományos vagy személyes okokból érdeklődnek a közép-kelet-európai térség népesedési folyamatainak bármely aspektusa iránt, de azoknak is, aki módszertani tapasztalatokat kívánnak szerezni.

Turai Tünde

FOLYÓIRATCIKKEK

PIETER BEVELANDER: The Employment Status of Immigrant Women: The Case of Sweden (Bevándorló nők munkaerő-piaci státusa: Svédország esete). *International Migration Review*, 2005. Vol. 39. No 1. 173–202.

A tanulmány a Svédországba bevándorló nők különböző csoportjainak munkaerő-piaci helyzetét vizsgálja az 1970–1995 közötti időszakban, arra keresve a választ, hogy

milyen tényezők határozzák meg elhelyezkedésük sikerességét. Fontos adalék ugyanakkor a női migrációval, illetve a női bevándorlók integrációjával foglalkozó témakörhöz, amely – a férfiak migrációjához képest – elhanyagoltabb területe a nemzetközi kutatásoknak.

A vizsgálat az 1970-es és 1990-es svéd népszámlálások adataira épülő keresztmetszeti elemzést és az 1970–1995 közötti időszakra vonatkozó – rétegzett mintán végzett – longitudinális elemzést egyaránt tartalmaz.

A szerző – az adatok tanulmányozása előtt – röviden felvázolja a svédországi bevándorlás fontosabb időbeli sajátosságait, majd a svéd gazdaságban végbement strukturális átalakulásokat, valamint ezeknek a munkaerő-keresletre és ezáltal a bevándorlók gazdasági kilátásaira gyakorolt hatását. A szakirodalmat is áttekintve rámutat arra, hogy az 1950-es, 1960-as években – amikor főként Finnországból, Németországból és Dél-Európából érkeztek a bevándorlók – magas munkaerő-piaci részvétel, alacsony munkanélküliségi ráta és viszonylag magas jövedelem jellemezte a Svédországban élő bevándorolt nőket. Az 1970-es évek közepétől a szolgáltatói szektor terjeszkedésével és az ipari szektor visszaszorulásával elkezdődött a svéd gazdaság átalakulása. Ezzel egy időben változás következett be a bevándorlók származási helyét illetően is: elsősorban menekültek és családgyesítő migránsok érkeztek Európán kívüli és kelet-európai országokból.

Az 1970–1995 közötti időszakra, összehasonlítva a bevándorló és a svéd születésű nők foglalkoztatottsági rátájának alakulását, az adatok azt tükrözik, hogy bár a '80-as évek végéig mindkettőben növekedés tapasztalható, ennek mértéke a bevándorló nők esetében sokkal kisebb, így idővel egyre nagyobb a szakadék a két csoport között. A '90-es évek elején a gazdasági recesszió következtében mind a bevándorló, mind a svéd születésű nők foglalkoztatottsági rátája visszaesett, azonban a csökkenés a bevándorlók esetében sokkal hangsúlyosabb volt.

A szerző rávilágít arra, hogy az egyéni jellemzők, valamint a diszkrimináció bizonyos formái mellett a gazdasági szerkezetben és az intézményi feltételekben végbement változások is fontos szerepet játszottak a bevándorló nők munkaerő-piaci integrációjának sikerességében. A gazdaság strukturális átalakulása, valamint a technológiai, szervezeti változások következtében – bár továbbra is fontos maradt a végzettség, illetve a szakképzettség – megnövekedett a munkavállalók informális jártasságának, általános szakértelmének a szerepe. Ez magában foglal bizonyos kultúra-specifikus jártasságot, nyelvi és kommunikációs készséget, valamint azon íratlan szabályoknak az ismeretét, amelyek segítenek megérteni a csoportmunka során követett különböző viselkedésmintákat, valamint a hatóságokkal és más munkaerő-piaci szereplőkkel való kapcsolatban. Mindez csökkentette a bevándorlók elhelyezkedési esélyét, hiszen ők – kiváltképpen az újonnan érkezők – mindezekkel a készségekkel, tudással nem (vagy kevésbé) rendelkeztek.

Ugyanakkor a migránsok munkaerő-piaci adaptációjának megkönnyítését célzó különböző politikai döntéseknek is negatív hatásuk volt. Az újonnan érkezőknek Svédország egész területén való egyenletes letelepítése (amelyet a '80-as évek végén vezettek be) bizonyos régiókban megnehezítette a munkaerő-piaci beilleszkedésüket. A szociális szervezeteknek a bevándorlókkal szemben gyakorolt „gondoskodó” magatartása pedig inkább meghosszabbította, semmint csökkentette az első munkába állásig eltöltött időt.

A bevándorló nők munkaerő-piaci státusának a népszámlálási adatokra épülő keresztmetszeti elemzése lehetővé tette a teljes bevándorló népesség egyéni szintű vizsgá-

latát, elkerülve a mintavételből adódó problémákat. Bevándorlónak a külföldi születésű személyeket tekintették (tehát az ún. elsőgenerációs bevándorlókat), és az 1970-es népszámlálási adatbázisból 11, az 1990-es évből pedig 16 kibocsátó ország migránsai kerültek be a vizsgált alapsokaságba, amelyet leszűkítettek a 25–59 éves korcsoportra. Az elemzés a logisztikus regresszió módszerével történt és a következő változókat vette figyelembe: származási ország, az érkezés éve, családi állapot (illetve együttélés), a gyermekek száma, iskolai végzettség (illetve ennek kibocsátó országbeli vagy svédországi megszerzése), korábbi munkaerő-piaci tapasztalat.

A tanulmány rávilágít arra, hogy a munkaerő-piaci elhelyezkedés sikerességét a már említett intézményi és strukturális tényezők mellett az is befolyásolhatja, hogy a fogadó népességhez képest milyen kulturális és nyelvi közelség (ill. távolság) jellemzi a bevándorló csoportot és milyenek a migrációs motivációi. Ezek alapján rajzolódik ki az ún. befogadási kontextus, amely három tényező együtteséből áll: a bevándorló csoportnak a fogadó népesség (azaz a svédek) által észlelt kulturális távolsága, az anya- és svéd nyelv fonetikai viszonya, valamint a bevándorlók státusa a befogadó országban. A kulturális távolság szerint elkülönített három csoport: az észak- és kelet-európai országokból érkezők, a dél-európai és latin országokból érkezők, a nem európai és nem latin országokból érkezők; a kiejtési közelség alapján: német és finn anyanyelvűek, más európai anyanyelvűek, nem európai anyanyelvűek; a befogadási státus, illetve motivációk alapján: munkavállalási célú migránsok, családdegysítők, menekültek. A vizsgálat hipotézise szerint minél nagyobb a fenti dimenziókat tekintve a bevándorlók és a fogadó népesség között a távolság, annál kevésbé várható sikeres munkaerő-piaci beilleszkedés.

A logisztikus regresszió eredményei azt tükrözik, hogy – a különböző demográfiai és emberitőke-változókra kontrollálva – az 1970-es népszámlálás alapján a bevándorló nők munkaerő-piaci részvétele nem mutatkozott alacsonyabbnak. Az 1990-es népszámlálási adatok azonban már alátámasztják a hipotézist, ugyanis a nagyobb kulturális és nyelvi távolsággal jellemezhető bevándorló csoportok (elsősorban menekültek) számára több nehézséggel járt munkahelyet találni. A változás annak tudható be, hogy a gazdaság strukturális átrendeződése következtében 1990-ben ezeknek a bevándorlóknak már több intézményi akadályt kellett legyőzniük ahhoz, hogy elhelyezkedjenek.

A longitudinális elemzés megerősíti a fenti eredményt. Az érkezés utáni első két évben történő elhelyezkedés valószínűségét vizsgálva rámutat arra, hogy azok a bevándorló nők, akik befogadási kontextusát a nagyobb távolság jellemzi, kisebb eséllyel találtak munkát, főként a '80-as évek második felében. A Svédországhoz kulturális és nyelvi szempontból közelebb álló országokból származó bevándorló nők viszont nagyobb valószínűséggel jutottak munkahelyhez. Ugyanakkor az elemzés azt is feltárja, hogy a '80-as évek első felétől – a gazdasági hanyatlás következtében – a bevándorló nők valamennyi csoportja számára csökkent a munkába állás esélye, ám a nagyobb távolsággal jellemezhető csoportok esetében ez nem változott a '80-as évek második felében tapasztalható gazdasági fellendülést követően sem.

Mindez alátámasztja azt a feltételezést, hogy a svéd gazdaság strukturális átalakulása nyomán fokozódtak a munkavállalók nyelvi, kommunikációs és interperszonális készségei iránti követelmények, és ezáltal a bevándorló nők bizonyos csoportjai több akadállyal szembesültek a munkaerőpiacra való belépés során.

HAYWARD, MARK D. – BRIDGET K. GORMA: *The long arm of childhood: the influence of early-life social conditions on men's mortality* (A gyermekkor hosszú távú hatása: a korai életkörülmények hatása a férfiak mortalitására). *Demography*, 2004/1. 87–107.

A kutatók egyre többször fordulnak a gyermekkor felé annak érdekében, hogy jobban megértsék a felnőtt halandóság alapvető okait. A gyermekkor és a felnőttkori halandóság közötti kapcsolatra vonatkozó bizonyítékok ma még töredékesek – ennek a hiánynak a pótlására tesznek kísérletet a szerzők. Ez a kutatás a korai életkörülmények számos olyan elemére rámutat, amelyek kapcsolatban állnak egy sor krónikus megbetegedéssel. Az ezt megelőző vizsgálatok gyakran nem reprezentatív mintákon alapultak, a gyermekkori életkörülmények vizsgálatát csak bizonyos speciális tényezőkre korlátozták, továbbá néha hiányzott a felnőttkori életkörülmények ismerete – ez pedig megakadályozta annak megértését, hogy a gyermekkori és implicit módon a felnőttkori életkörülmények hogyan befolyásolják a halandóságot.

A tanulmány többféle módon járul hozzá a jelzett hiányosságok meghaladásához. A szerzők egy longitudinális vizsgálatból (National Longitudinal Survey of Older Men – Idősebb férfiak országos longitudinális adatfelvétele) országosan reprezentatív adatokkal rendelkeztek az 1966-ban 45–59 éves amerikai férfiakkól. Ennek a mintának az alanyait 24 évig követték, és adatokat gyűjtöttek a társadalmi-gazdasági jellemzőikről, az életmódjukról és a halálozásukról. A gyermekkori életkörülményeket illetően kitértek a háztartásfő foglalkozására, iskolai végzettségére, arra, hogy az édesanya vállalt-e nem otthoni munkát, a család szerkezetére, továbbá a lakóhely falusi vagy városi jellegére, a kérdezett és szüleinek nemzetiségére. A felnőttkori életkörülmények jellemzői között szerepelt az iskolai végzettség, a családi jövedelem, a vagyon és a leghosszabb ideig tartó munkahely/foglalkozás karaktere. Az életmódot egyebek mellett a felnőttkori testtömeggel, a dohányzási és az alkoholfogyasztási szokásokkal írták le. 1966-ban közel 5000 fő vett részt a vizsgálatban, 1990-ig 2693 fő halt meg közülük. A halálozással kapcsolatos információk a halotti bizonyítványokból, illetve az özvegyek és rokonok beszámolóiból származtak.

A két életszakaszra vonatkozó információk kombinálása lehetővé tette annak vizsgálatát, hogy a gyermekkori életkörülmények milyen mechanizmuson keresztül hatnak a férfiak felnőttkori halálozására.

A szerzők négy modellt dolgoztak ki a halálozási kockázat becslésére.

Az *első modellben* a gyermekkori életkörülmények hatását becsülték. Az elemzés eredményei szerint ezek számos eleme kapcsolatban áll a felnőttkori mortalitással. A fizikai dolgozók családjából származók halálozási kockázata kifejezetten magasabb volt, mint a szellemi foglalkozásúak, illetve a szolgáltatási szektorban dolgozók családjából származóké. A családszerkezet hatását az anya munkaerő-piaci státusával együtt tudták csak értelmezni. Azok a férfiak, akik nem laktak együtt édesanyjukkal, erről a körülményről sem tudtak beszámolni. Ebben a csoportban egyébként 99%-kal nagyobb volt a halálozási kockázat. A legkevésbé veszélyeztetettek azok a férfiak voltak, akik együtt éltek biológiai szüleikkel, és édesanyjuk nem vállalt kereső munkát. Az is kiderült, hogy a vidéken felnevelkedő férfiak esetében szignifikánsan alacsonyabb volt a halálozási kockázat, mint a nagyvárosokban nevelkedő társaiknál. A válaszadó nemzetisége nem mutatott szignifikáns hatást, ugyanakkor relatív védettséget élveztek azok a

férfiak, akiknek az édesapja bevándorló volt – de már egy bevándorló szülő is védő hatással járt.

A *második modellben* bevonták az elemzésbe a képzettséget annak tisztázása érdekében, hogy vajon az életkörülmények indirekt módon, a képzettségen keresztül fejtik-e ki hatásukat. E modell szerint a magasabb képzettségűek halálozási kockázata a gyermekkori életkörülmények kontrollálása mellett alacsonyabbnak bizonyult. A képzettség bevonása a foglalkozás hatásának közel 25%-os csökkenését hozta magával, ami arra utal, hogy az első modellben a háztartásfő foglalkozása és a halandóság közötti kapcsolatot részben a gyermek végzettségén keresztül jutott érvényre. A többi tényező befolyása az első modellhez képest lényegében változatlan maradt, ami azt jelzi, hogy ez a mechanizmus a foglalkozással van speciális kapcsolatban.

A *harmadik modell* magában foglalta a családi állapotot, a felnőttkori lakóhelyet és a felnőttkori társadalmi-gazdasági jellemzőket is. Kézenfekvő volt az a hipotézis, hogy a gyermekkori hátrányok olyan módon állnak összefüggésben a felnőttkori halálozással, hogy csökkentik az olyan erős kötődések kialakulásának esélyét, mint például a házasság. Az eredmények azt mutatták, hogy az özvegyekhez viszonyítva a házasság és a korábban soha nem házasságban élő férfiak halálozási kockázata volt a legkisebb. A családfő foglalkozásának hatása ebben a modellben lényegesen csökkent, bár szignifikáns maradt. A kért képzettségének befolyása szintén alacsonyabbnak mutatkozott, amikor az anyagi jellemzőket és a leghosszabban betöltött foglalkozás jellemzőit is figyelembe vették, de szignifikanciája továbbra is fennállt. A gyermekkori családszerkezet, az anya foglalkozási státusa, a városi vagy falusi lakóhely és a szülők nemzetisége egyaránt olyan változó, amelynek hatása lényegében változatlan maradt.

A *negyedik modellbe* bevonták az életmódot leíró változót is annak kiderítése céljából, hogy a gyermekkori életkörülmények hatása gyengül-e ennek következtében. A vizsgált összefüggés alakzata valóban lényegesen megváltozott. A gyermekkori lakóhely már nem állt statisztikailag szignifikáns kapcsolatban a halálozással. Számottevően csökkent a háztartásfő foglalkozásának, a családszerkezetnek és az anya foglalkozási státusának befolyása. Egyedül a szülők nemzetiségének hatása maradt állandó. Mindez azt jelzi, hogy a felnőttkori életmód az egyik olyan mechanizmus, amelyen keresztül a társadalmi-gazdasági státus hatással van a majdani halálra.

További vizsgálatokkal a szerzők azt derítették ki, hogy az életmód tényezői közül leginkább a testtömeggel kapcsolatosak a harmadik és a negyedik modell közötti változások.

A kutatás során tehát azt figyelték meg, hogy a gyermekkori társadalmi-gazdasági jellemzők, családi körülmények és a férfiak halálozási esélyeinek kapcsolata inkább nagyrészt indirekt jellegű, az összefüggés nem közvetlen módon, hanem a felnőttkori társadalmi-gazdasági teljesítményen és életmódon keresztül érvényesül. A foglalkozás olyan módon befolyásolja a halálra, hogy a kedvezőtlen gyermekkori társadalmi-gazdasági körülmények összefüggnek azokkal a felnőttkori hátrányokkal, amelyek miatt azután a férfiaknak nagyobb halálozási kockázattal kell számolniuk. A felnőttkori életmód tényezői, ezek közül elsősorban a testtömeg közvetíti a gyermekkori életkörülmények, az anya foglalkozási státusa és a lakóhely hatásait. Ez utóbbi meglehetősen jó előrejelzője a testtömegnek és az alkoholfogyasztásnak, míg a szülők képzettsége és nemzetisége a felnőttkori dohányzással áll hasonló viszonyban. Úgy tűnik tehát, hogy a gyermekkori létfeltételek közvetett kapcsolatban állnak a halálozással, és részben a

felnőttkori életmód, részben pedig a felnőttkori teljesítmények közvetítésével érvényesülnek.

A szerzők végeztek egy további kísérletet is: a negyedik változatból kihagyták a gyermekkori életkörülményeket, s így módon egy tradicionális modellhez jutottak. Az ebből nyert eredmények összhangban álltak a korábbi kutatásokkal. Az egyetlen különbség az volt, hogy eltűnt a statisztikai összefüggés a képzettség és a halálozás között. Ebből arra lehet következtetni, hogy a társadalmi-gazdasági helyzet és a halálozás összefüggéseinek hagyományos elemzése során a kutatók alighanem alulbecsülik a képzettség ebben játszott szerepét.

Az eredmények alátámasztják azt az elképzelést, hogy a gyermekkori és a felnőttkori szociodemográfiai feltételek additív módon befolyásolják a halálozást, vagyis hatásuk összeadódik.

A szerzők tudomása szerint új eredménynek számít, hogy kimutatták a testtömegnek és az ezzel kölcsönkapcsolatban álló gyermekkori életkörülményeknek a halálozásban játszott szerepét. Ebből az is következik, hogy mélyebb kutatásokra van szükség ezen a területen.

A gyermekkori társadalmi-gazdasági és családi hátrányok számos közvetítőn keresztül fejtik negatív hatásukat. Nem létezik tehát egyetlen kizárólagos mechanizmus. Inkább azt lehet mondani, hogy mindezek a körülmények utak olyan hálózattá kapcsolódnak össze, amelyek aztán különböző módokon ugyan, de megváltoztatják az emberek életkilátásait. Az ilyen folyamatok komplexitása ellenére is azt mondhatjuk azonban, hogy a jobb körülmények közé születettek egész életükben megőrzik ezeknek az előnyöknek egy részét.

Az eredményekből arra is következtettek, hogy a korábbi kutatások, amelyek a társadalmi-gazdasági tényezők és a mortalitás összefüggését a gyermekkori életkörülmények bevonása nélkül vizsgálták, viszonylag robusztusak és nem torzítottak.

Bár a tanulmány következtetései nagymértékben hozzájárulnak a férfiak halandóságára ható tényezők alaposabb feltárásához, van néhány olyan korlátozó körülmény, amelyeket figyelembe kell venni az eredmények interpretálása során. Az egyik ilyen, hogy hiányoznak az információk a gyermekkori egészségi állapotról, pedig ez nyilvánvalóan hatással lehet a majdani halálra. A másik, hogy a gyermekkorra vonatkozó tényeket visszamenőleg, a kérdezettek 45–59 éves korában gyűjtötték össze, ami torzításokhoz vezethet. A harmadik, hogy a felnőttkori életmódra vonatkozó információkat különböző időpontokban gyűjtötték össze: a testtömegről 1973-ban, a dohányzásról és az ivási szokásokról pedig 1990-ben.

E fenntartások dacára leszögezhető, hogy a férfiak halálát befolyásoló tényezők nemcsak a felnőttkori döntések következményei, hanem a gyermekkori életkörülményekben is gyökereznek. Politikai nézőpontból ez azt az álláspontot támasztja alá, hogy a gazdaságpolitika és az oktatáspolitikai implicit módon egyben egészségpolitika is.

F. E.

MCQUILLAN, KEVIN: *When does religion influence fertility?* (Mikor befolyásolja a vallásosság a termékenységet?) *Population and Development Review*, 2004/1. 25–56.

A demográfiai viselkedés tanulmányozásában már régóta kiemelt szerepet játszik a vallással való kapcsolatának a vizsgálata, különösen a katolikus felekezethez tartozók magas termékenysége. A katolikus közösségek azonban az iparosodott országokban nagy változásokon mentek keresztül, amelyek eredményeképpen demográfiai viselkedésük közeledett más felekezetek tagjaiéhoz, ezáltal az irántuk tanúsított érdeklődés is csökkent. A kutatókat manapság újra foglalkoztatja ez az összefüggés: egyrészt az európai termékenység csökkenése irányította rá ismét a figyelmet, másrészt a muzulmán világban tapasztalható magas és csak lassan csökkenő termékenység.

Bár számos felmérés tanúsága szerint az egyes vallási csoportok demográfiai viselkedése szignifikánsan különbözik, a demográfusok még mindig nem tudják kielégítően magyarázni ennek igen jelentős területi különbségeit.

A vallásnak a demográfiai viselkedésre gyakorolt befolyását kétféle módon szokás megközelíteni. Az *egyik* szerint ez a hatás csupán látszólagos, valójában a vallási csoport társadalmi-gazdasági jellemzői állnak a háttérben. A *másik* megközelítés szerint a vallás tanításainak elfogadásából következő magatartás a jellegzetes, többnyire magas termékenység. A szerző teljes egészében egyik megközelítést sem fogadja el: amellet érvel, hogy az összefüggés vizsgálata során nemcsak a kifejezetten a termékenységgel kapcsolatos vallási tanításokat kellene vizsgálni, hanem a vallás által közvetített szélesebb értelemben vett kulturális üzeneteket is; másrészt több figyelmet kellene szentelni a tanulmányozott vallási közösség társadalmi státusának.

A tanulmány központi kérdésének megválaszolása során – mikor befolyásolja a vallásosság a termékenységet – a szerző három tényezőt emel ki: a vallási értékek, a vallási intézmények és a vallási identitás szerepét.

A vallások kidolgozott erkölcsi kódexszel rendelkeznek, és a legtöbb nagy vallás megkülönböztetett figyelmet szentel a szexualitás kérdésének, a férfiak és a nők szerepének, valamint a család társadalomban elfoglalt helyének. Az értékek egy része közvetlenül, más része közvetetten hat a termékenységgel kapcsolatos viselkedésre. A termékenységre közvetlenül ható szabályokat tartalmazzák a Könyv vallásai: a zsidóság, a kereszténység és az iszlám. Ezeknek a fogamzásgátlásról és az abortuszról szóló tanításai sok társadalomban a leglényegesebb direkt tényezői a termékenységi magatartásnak. Bár a figyelem érthető módon elsősorban ezekre a mozzanatokra irányul, az is igaz, hogy sok vallás más szabályokat fogalmaz meg, amelyek azonban szintén hatással lehetnek a termékenység szintjére: ilyen például a szexuális élet megkezdésének szabályozása, amely vonatkozhat az életkorra, a házastársak számára (hány férje vagy felesége lehet valakinek) és a válást vagy özvegyülést követően az új házasságkötés feltételeire – ezek szintén tipikusak a tradicionális vallásokban; vagy például számos vallás tiltja a hivatalosan elismert kapcsolaton kívüli szexuális aktivitást.

A kevésbé közvetlenül befolyásoló tényezőknek két osztályát gyakran idézik a szakirodalomban. Az *egyik* olyan értékeket foglal magában, amelyek kifejezetten a termékenységre vonatkoznak, noha nem tartalmazzák speciális előírásokat a termékenységi gyakorlatra vonatkozóan: például az iszlám esetében ilyen a család fontossága és a nagy család pozitív értékelése – amit aztán a nők úgy értelmeznek, hogy bármilyen termékenységet csökkentő gyakorlat ellentétes a vallási előírásokkal. A *másik* csoportot

a társadalomra szélesebb értelemben vonatkozó normák képezik, mint például az iszlám tanítása a férfi-női szerepekről, amely a nő számára ideálisnak az anyai funkciót tekinti, ezáltal a muszlim nőket visszaszorítja a családi otthon falai közé.

A termékenységnek a különböző vallási felekezetek közötti eltéréseiről eddig összegyűjtött adatok jól mutatják, hogy az ugyanahhoz a felekezethez tartozó vallási közösségek demográfiai története szignifikánsan különbözhet egymástól. A katolikusok körében – akik esetében meglehetősen világosak a termékenységre vonatkozó szabályok – egyaránt megtalálhatjuk a korai termékenységcsökkenést és annak késleltetett formáját is. Normandia népessége például túlnyomórészt katolikus, ugyanakkor ezt a területet tekintik a termékenységcsökkenés úttörőjének. Ugyanakkor a katolicizmust gyakran idézik úgy, mint a termékenység csökkenését késleltető tényezők egyikét olyan területeken, mint Québec és Írország.

Vajon mi okozza, hogy vallási értékek bizonyos földrajzi területeken ilyen fontos szerepet játszanak, míg máshol nem? A különbség valószínűleg abban keresendő, hogy az adott vallási csoport birtokában-e van azoknak az eszközöknek, amelyek segítségével tanításait az egyház tagjai felé közvetíti, kikényszeríti az engedelmisséget és bünteti az engedetlenséget. Míg a normák követését a közösség – legalábbis részben – informális társadalmi nyomáson keresztül éri el, a vallás esetében gyakran egy formális szervezet van abban a pozícióban, hogy ezt megtehesse. Ebből is láthatjuk, hogy mennyire fontos a vallás és a vallási intézmények szerepének a társadalmi-politikai rendszerbe ágyazott vizsgálata.

A vallási intézmények jelentőségét jól mutatja Québec példája. Ebben a tartományban a katolikus egyház 1840 és 1900 között megszilárdította hatalmát, és monopolhelyezetre tett szert a társadalmi élet számos területének ellenőrzésében. Regisztrálta a születéseket, a házasságokat és a halálozásokat; az egészségügyi ellátásban döntő szerepet játszottak a rendek által alapított és működtetett intézmények; és ami talán a legfontosabb, a katolikus egyház szinte teljes ellenőrzést gyakorolt az oktatás fölött. Ez az óriási intézményi hatalom a hívők életének szinte teljes körű szabályozását tette lehetővé. Ennek eredményeképpen a társadalmi-gazdasági pozíció és a vallási közösségben elfoglalt hely szorosan összekapcsolódott: például a templomban a miséken elfoglalt ülőhely jelezte a közösségben elfoglalt helyet is. Az egyház erőfeszítései sikeresek voltak abban az értelemben, hogy csaknem teljesen kisajátította a szimbolikus univerzumot, a közösségi élet eseményeit vallási jelentéssel ruházta fel.

Az egyház stratégiájának kulcstényezője közösségi szinten az volt, hogy a vallásnál szélesebb funkciót betöltő csoportokat alakított ki, amelyek valamelyikébe gyakorlatilag a közösség minden tagja beletartozott. Ezek a csoportok gyakran nem és életkor szerint szerveződtek, és néha az egyetlen tagsági csoportot jelentették az egyén számára.

Az egyéni életvitelnek is állandó tényezője volt az egyház: büntetett és jutalmazott, és kijelölte mindenki helyét a közösségben. Az egyének életét a leghatékonyabban azzal befolyásolta, hogy kisajátította az élet fordulópontjaihoz kapcsolódó ünnepeket. A demográfiai alapeseményeket – születés, házasság, halál – minden társadalomban közösségi szertartásokkal ünneplik meg vagy emlékeznek meg róluk. A katolikus egyház nem csak adminisztrálta a vallási rítusokat, hanem a szertartásokon való részvételt a közösséghez tartozás és a későbbi üdvözülés feltételeként határozta meg.

A vallási csoportok nagyobb valószínűséggel befolyásolják követőik demográfiai viselkedését, ha a tagok kötődése erős. Bizonyos területeken a vallási közösségekhez

való tartozás csak egyike a számos elkötelezettségnek, és nem is mindig a legfontosabb. Más helyzetekben azonban a vallás határozza meg az egyes egyének életútját a társadalomban. Ez különösen igaz azokban az esetekben, amikor a vallási közösség valamilyen nacionalista mozgalomhoz is kapcsolódik, vagy ha van valami helyi jellegű konfliktus vagy versengés más etnikai-vallási csoportokkal. Ilyen körülmények között az egyének szolidaritásérzése erősödik, és ez a fokozott elkötelezettség megnöveli az engedelmeség jutalmát és szigorítja a deviancia büntetését.

Azoknak a katolikusoknak az esetében, akik más vallású népcsoport fennhatósága alatt éltek, általános jelenségnek számított a vallási és a nemzeti identitás összekapcsolódása, valamint az egyház előtérbe kerülése. Írországból a katolicizmus szorosan összekapcsolódott a nemzeti küzdelmekkel, különösen az egyház igen erős befolyása idején, a 19. század végén. Lengyelországban a katolicizmus a nemzeti identitás egyre fontosabb tényezőjévé vált az ortodox Oroszországtól és a nagyrészt protestáns Németországtól való függetlenség megőrzésére irányuló küzdelmek során. Hasonló fejlemények mutatkoztak a világ számos olyan részén, ahol az iszlám a globalizációval összefüggő gazdasági és kulturális változásokkal szembeni ellenállást képviselte. Iránban az 1979-es forradalomban az iszlám volt a sah megdöntésének és a rezsimmel összekapcsolódó nyugati típusú modernizáció elutasításának ideológiai bázisa.

A szerző azt a következtetést vonja le, hogy amikor ez a három attribútum – a termékenység szabályozó normák, a betartásukat kikényszerítő intézmények és a vallási közösséghez való erős kötődés – egyidejűleg jelen van, a vallás nagy valószínűséggel hatással lesz a demográfiai viselkedésre. Megjegyzi azonban, hogy ez a hatás távolról sem egységes. Példaként említhető, hogy a vallásokat általában pronatalistának tartják, ez azonban nem szükségképpen igaz. Vezetjük a közelmúltból Irán esetét, ahol a nagymértékben intézményesült vallás fontos szerepet játszott a családtervezés elterjesztésében, s így végső soron a termékenység csökkentésében.

F. E.

SASSLER, SHARON: *The process of entering into cohabiting unions* (Az élettársi kapcsolat létesítésének folyamata). *Journal of Marriage and Family*, 2004/2. 491–505.

A fiatal felnőttek több mint fele létesít élettársi kapcsolatot, mielőtt házasságot kötne. Számos kutatás eredményei azt jelzik, hogy az együttélők túlnyomó részének szándékában áll a házasságkötés partnerével, de közben magát a folyamatot nem vizsgálják. Ez a tanulmány ezt a hiányosságot próbálja meg pótolni, és az együttélés eddig ritkábban vizsgált aspektusaira helyezi a hangsúlyt. Fő célja egyrészt annak dokumentálása, hogy az érintettek az együttélést megelőzően mennyi ideje ismerték már partnerüket, illetve álltak velük intim kapcsolatban; másrészt azoknak a körülményeknek a feltárása, amelyek befolyásolták őket döntésükben; és végül annak meghatározása, hogy az együttélő pároknak milyen közös terveik vannak, különös tekintettel a későbbi házasságra.

Az adatok 25 élettársi kapcsolatban élő, 20–33 év közötti személlyel folytatott mélyinterjúból származnak. Ez az életkori csoport jól reprezentálja a családalapítás előtt álló korosztályt – a fiatalok ekkor hozzák meg alapvető döntéseiket a munkáról, házasságról, gyermekvállalásról. Az interjúkat a szerző készítette 2000 nyara és 2001 tele

között. A vizsgálatban azok a heteroszexuális személyek vehettek részt, akik legalább három hónapja éltek társukkal közös lakásban. A félig strukturált, nyílt egyéni interjúk időtartama 1–2 óra volt. A résztvevők New York egyetemi városrészéből verbuvált önkéntesek voltak. Egy párnak csak egy tagja szerepelt a felmérésben, három pár kivételével. A válaszadók között 19 nő és 6 férfi volt.

Elsőként tekintsük át a kapcsolat kezdetétől az összeköltözésig eltelt időt. Részben ennek időtartama, részben a kapcsolat jellege szerint a szerző három csoportot különített el. Az elsőt *gyorsan összeköltözőknek* (*accelerated cohabitators*) nevezte. Rájuk az volt jellemző, hogy a szóban forgó két időpont között 6 hónapnál kevesebb telt el – sőt, egy jelentős részük esetében még 3 hónapnál is kevesebb. A kérdezetteknek több mint fele (13 fő) tartozott ide. A kapcsolat leírását az erős vonzalom, a kezdetől fogva sok együtt töltött idő és az intenzitás hangsúlyozása uralta. Sokan jelezték, hogy már a kapcsolat nagyon korai szakaszától kezdve hetente 5 vagy több éjszakát töltöttek együtt. Így maga az összeköltözés teljesen természetesnek tűnt számukra. Többen említették viszont, hogy sokáig nem definiálták együttélésként kapcsolatukat – sokszor a barátok, ismerősök döbbsentették rá őket ennek valódi természetére. Ez azt is jelenti, hogy a kutatások minden bizonnyal rendre alulbecslik az ilyen kapcsolatban élők számát. A második (7 fős) csoportot a *kísérletezők* (*tentative cohabitators*) alkották, akik fél–egy év ismeretség után költöztek össze. Ők fokozatosan jutottak el az együttélésig, és kissé bizonytalanok voltak a folyamat során. Egyikük sem élt együtt korábban a partnerével, ezt most sem tervezték, csak „úgy alakult”. Abban sem voltak biztosak, hogy vajon jó-e ez vagy sem. Az ide soroltak kapcsolata sokkal lassabban fejlődött, mint az előző csoport tagjaié, és rövidebb megszakítások is előfordultak. A harmadik, szintén 7 fős csoport a *szándékos késlekedők* (*purposeful delayers*). Esetükben 1–4 év között volt az együttélést megelőző kapcsolat időtartama, és többen közülük csak hétvégeken találkoztak a partnerükkel. Általában beszéltek a későbbi együttélés lehetőségéről, kezdetben kevés meggyőződéssel. Az összeköltözést egyfajta elkötelezettségként, a kapcsolat komolyabbra fordulásának jeleként értékelték.

Az előzőekben leírt csoportok, elsősorban a gyorsan összeköltözők és a másik két csoport között lényeges különbségek vannak az összeköltözés okait illetően, amelyek egyébként hat nagyobb csoportba voltak sorolhatók: anyagi; kényelmi; lakáshelyzettel kapcsolatos okok; egyszerűen össze akartak költözni; a szülők vagy a család hatására költöztek; az összeköltözés kísérleti jellegű volt. A 25 válaszadó kétharmada ezek közül legalább kettőt megjelölt. Az anyagi okok fordultak elő a legtöbbször, de a kényelmet is csaknem ugyanolyan gyakorisággal említették. Azok a válaszadók, akik elsődlegesként az anyagi okokat említették, kifejezetten a lakhatási költségeket értették ezen. Néha az gyorsította meg a folyamatot, hogy a felek valamelyike egyébként is lakást keresett. A leginkább a kényelmet szem előtt tartók kifejezték aggodalmukat amiatt, hogy nem tudták pontosan, hol vannak a ruháik, vagy zavarta őket a két lakás közötti állandó utazgatás. Esetükben inkább az együtt töltött idő mennyisége, nem pedig a lakhatási költségek megosztása volt perdöntő. Az összeköltözés másik jellemző oka az volt, ha valakinek elköltözött a lakótársa, vagy éppen ellenkezőleg, túl zsúfolttá vált a lakás, amelyben addig élt. Néhány esetben szerepet játszott a családi helyzet is, főként a fiatalabbak esetében. Érdekes módon azonban az együttélés mint a kapcsolat próbája vagy mint egy mód annak eldöntésére, hogy alkalmasak-e a felek a házasságra, ritkán szerepelt az említett okok között. Ha mégis szóba jöttek másodlagos, kevésbé fontos szempontként. Miután a mintában három pár is szerepelt, azzal szintén szembesülhetünk,

hogy a két fél nem mindig látja azonosan az összeköltözés indokait. A próbaházasság mint az együttélés indoka ráadásul az idők során is változik.

A domináns okok csoportonként különböznek: a gyorsan összeköltözők a kényelmi vagy anyagi okokat említették, ami *eseményvezérelt* (*event-driven*) kapcsolatra utal, azaz annak fejlődését külső hatások határozzák meg; a lakhatással kapcsolatos megfontolások elsősorban a kísérletezőknél jelentek meg; a szándékosan késlekedők leggyakrabban a lakáskörülményeket és az anyagi okokat nevezték meg.

Meglehetősen hasonlóan bizonyultak ugyanakkor a három csoport tagjai terveiket illetően. A kérdezetteknek csupán egyharmada nyilatkozott úgy, hogy az összeköltözést megelőzően beszélt partnerével a kapcsolat jövőjéről. A szándékos késlekedőkre volt ez leginkább jellemző: 7-ből öten említették. Az ő esetük a *kapcsolatvezérelt* (*relationship-driven*) kifejezéssel írható le, vagyis viszonyuk alakulását elsősorban annak belső dinamikája határozta meg, nem pedig külső események. A kapcsolat jövőjét előzetesen felvetők fele kifejezetten nem tervezett partnerével házasságkötést a későbbiekben sem. Itt is találkozhattunk azzal a jelenséggel, hogy a partnerek indokai az összeköltözést, illetve az együttélést illetően különbözőek voltak, de ez nem jelentett akadályt. Az együttélés első évében azonban a házasság kérdése gyakran felmerült, és komolyabban, mint az összeköltözést megelőzően. Az eddigiek ismeretében elképzelhető, hogy a házasságot tervezőknek a nagy adatfelvételekben mutatkozó magas aránya szelekció következménye, mivel azok maradnak együtt, akik kölcsönösen egyetértenek kapcsolatuk jövőjét illetően. Azok a válaszadók, akik ebben a kutatásban házassági tervekről beszéltek, általában kb. 2 éve élnek együtt partnerükkel. Tehát nem az a jellemző, hogy már az összeköltözéskor van ilyen szándékuk, hanem inkább az, hogy bizonyos – hosszabb – idő elteltével kerül komolyan terítékre ez a kérdés. Azonban még a házasságot tervezők sem a közeli jövőre gondolnak. Az ifjabb válaszadók úgy érzik, túl fiatalok még a házassághoz. Az idősebbek más indokokat hoznak fel: még le kell zárniuk tanulmányaikat, vagy ha ez már megtörtént, akkor arra várnak, hogy partnerük is befejezze, megfelelő(bb) munkahelyet kell találniuk, még nem érzik magukat elég érettnek a házasságra. Továbbá legtöbbjükben él az a meggyőződés, hogy a férfiaknak biztos állással és megfelelő anyagiakkal kell rendelkezniük a házasságkötés előtt.

Ennek a feltáró jellegű vizsgálatnak az eredményei megerősítették, hogy a kapcsolatok különböző ütemben fejlődnek, és hogy ez összefügg azzal, hogy a felek mennyire találják egymást vonzónak, mennyire illenek össze, illetve számos esetben külső körülményekkel is. A mintában szereplő párok fele rövid időt követően költözött össze, és a házasság nem szerepelt legfontosabb indokok között. Azok, akik késleltették partnerükkel az összeköltözést, általában idősebbek és tapasztaltabbak voltak, aggódtak amiatt, hogy ez a fordulat eltéríti őket más életcéljaiktól, vagy egyszerűen csak óvatosak voltak.

A tanulmány arra hívja fel a figyelmet, hogy sokkal alaposabban kell megvizsgálni az együttélés szerepét a párkapcsolatokban. Bár számosan érezték úgy, hogy megtalálták életük párját, sok pár beszélt házasságról, mégsem ez volt az összeköltözés közvetlen célja. Úgy érezték, hogy az együttélés a randevúzás vagy együttjárás egy előrehaladottabb formája, amely kíváncsibb, mint más lakótársal együtt lakni, ugyanakkor a házassághoz viszonyítva bizonyos előnyökkel jár (például nagyobb szabadság). A partner és a kapcsolat iránti nagyobb elkötelezettség inkább az összeköltözés után, nem pedig előtte alakul ki.

A vizsgálatnak eredményei mellett vannak olyan hiányosságai, amelyek nem teszik alkalmassá a párkapcsolatok fejlődésének maradéktalan felderítésére. Az egyik maga a

minta, amely túl kicsi és nem is reprezentatív, még a New Yorkban élőkre sem. További gond, hogy a kutató az interjúk során csupán retrospektív adatokhoz juthatott. Ráadásul csak a még fennálló élettársi kapcsolatokkal tudott foglalkozni, miközben lehetséges, hogy a felbomló élettársi kapcsolatok másképp működnek: más lehet fejlődésük dinamikája, különbözhetnek az összeköltözés indokai, a tervek. Követésem vizsgálatokra lenne szükség annak kiderítéséhez, hogy a kapcsolatok dinamikája, fejlődése hat-e az együttélések kimenetelére és a kapcsolat stabilitására. Szintén megfontolandó, hogy a szerző New Yorkban végezte vizsgálatát, ahol az etnikai, gazdasági és kulturális sokféleség sokkal inkább jellemző, mint sok más helyen, és ahol különösen drágák a lakások.

A legtöbb érintett számára az együttélés nem előkészítő fázis: bár megosztják egymással az ágyat és az asztalt, mégsem a házasságkötés céljával lépnek élettársi kapcsolatra. Ha meg szeretnénk érteni, hogy a 21. században mi ösztönöz a házasságra, illetve mi tart vissza attól, akkor sokkal többet kell tudnunk arról, hogy mit jelent az együttélés az érintett feleknek, miért részesítik ezt előnyben, és miként hat a házassággal, a gyermekszüléssel, a nemek közötti kapcsolattal és a családi otthon iránti felelősséggel kapcsolatos attitűdökre.

F. E.

BROWN, S.L.: Family structure and child well-being: the significance of parental cohabitation (Családszerkezet és gyermekjólét: a szülők házasságon kívüli együttélésének jelentősége). *Journal of Marriage and Family*, 2004/2. 351–367.

A családszerkezet és a családi formációk alaposan megváltoztak az elmúlt 30 év során. Ez nemcsak az elváltak számának növekedésére és a mostoha szülővel alkotott, nem házas családok magas arányára vezethető vissza, hanem a házasságon kívüli gyermekvállalásra és együttélésre is. Jóllehet a kutatók kimutatták, hogy a családszerkezet befolyásolja a gyermekvállalást, a legtöbb vizsgálat a házasságban élők, az elvált anyák és az újrnházasodók összehasonlítására szorítkozott.

Jelen tanulmány számára az 1999-es NASF-felmérés biztosítja a házas, újrnházasodó és egyedülálló szülő család kapcsolatok megfelelő méretű mintáját. A legtöbb korábbi tanulmány igazolta, hogy az együttélés a gyermekjólét alacsonyabb színvonalával jár, különösen a házasságban élőkhez viszonyítva. Ebben a munkában a szerző olyan empirikus modellekkel dolgozik, amelyek családi folyamatokat és minőségeket mérnek, számolva a szülők anyagi és mentális erőforrásaival is.

Az elméleti megközelítések szerint a gyermekjólétben a családszerkezetnek továbbá a gazdasági forrásoknak, a szülői forrásoknak vagy a szocializációnak van meghatározó súlya. Az együttélés a tisztázatlan családi szerepek, jogok és kötelezettségek miatt hátráltatja a gyermekek fejlődését.

Az együttélő párok általában alacsonyabb iskolázottsága, ebből következően alacsonyabb keresete miatt is a gyermekszegénység ezen családokra jellemzőbb. Továbbmenve, a gazdaságilag rosszabb helyzet a szülők mentális jólétét is aláássa, ami pedig kulcseleme lenne a szülői funkciók hatékony betöltésének.

Korábbi kutatások bizonyítják, hogy az egyedülálló anyák a házasokhoz képest hajlamosabbak a depresszióra. Az alacsony jövedelemmel rendelkező nem házas anyák helyzete is hozzájárul a mentális hátrányokhoz.

A tanulmány a családszerkezet és a jólét közötti összefüggést a 6–11 éves gyermekek és a 12–17 éves kamaszkorúak között vizsgálja. A középső gyermekkorban a gondoskodó közreműködés és a kötődés a legfőbb elősegítője a szellemi fejlődésnek és az önmérséklet kialakulásának, míg a kamaszkorban elengedhetetlen a szülői ellenőrzés és támogatás az identitás megeremtéséhez.

Mivel az együttélések száma folyamatosan emelkedik, a családkutatók számára még fontosabbá válik az a kérdés, hogy ez a párkapcsolati forma miként hat a gyermekek jólétére.

A vizsgálat négy kérdés megválaszolására irányul. Az első, hogy a házas szülők alkotta családban élő gyermekek helyzete messze jobb-e, mint ha a biológiai szülők az együttélést választják? Az utóbbi családok kevesebb gazdasági forrással rendelkeznek, és a kapcsolat – intézményesítés hiányában – sebezhetőbb, ami hatással van a szülők lelki jólétére is. Ezért a szerző az együttélő párok helyzetét messze rosszabbnak ítéli, mint a házasokét. A második kérdés, hogy sokkal jobban élnek-e a gyermekek a házas, mint a mostohaszülővel alkotott, nem házas családokban? A fenti érvek itt is megállják helyüket, kiegészítésként pedig meg kell említeni, hogy ebben az esetben nincs formális kötöttség szülő és gyermek között. Ez a helyzet előnytelenebb, mint a mostohaszülővel együtt alkotott, nem házas családé. Harmadik kérdés, hogy a két biológiai szülő együttélése sokkal jobb forma-e a gyermekek számára, mint a mostohaszülővel alkotott, nem házas család? Ez a változat különösen fontos, mivel kiindulóponttal szolgál annak tisztázására, hogy a biológiai szülői státus meghatározó-e. A szerző arra a következtetésre jut, hogy a biológiai szülők együttélése sokkal előnyösebb a gyermek számára, mint a mostohaszülővel alkotott, nem házas család. A negyedik kérdés, hogy a családi közösség bármely formájában jobb-e a gyermekeknek, mint ha egyedülálló anyjukkal élnének? Korábbi kutatási eredmények alapján a különbség elhanyagolható.

A tanulmány eredményei igazolják, hogy a két korosztályt külön célszerű vizsgálni.

Sz. G. S.

MCNAY K. – AROKIASAMY, P. – CASSEN, R.H.: *Why are uneducated women in India using contraception? A multilevel analysis* (Miért alkalmaznak iskolázatlan nők Indiában fogamzásgátlót? Többszintű vizsgálat). *Populations Studies*, 2003/1. 21–44.

Felkeltette a kutatók figyelmét az a jelenség, hogy Dél-Ázsia tanulatlan asszonyainak körében mennyire elterjedt a fogamzásgátlás. A trend azt sugallja, hogy gyengül a műveltség és a termékenység hagyományosan erős összefüggése. A nők szocioökonómiai körülményei, de hasonlóképpen műveltségük sem tűnik a termékenységi magatartásuk megbízható indikátorának. A cikk célja az ezektől különböző tényezőknek a vizsgálata.

Kérdés, hogy miként terjednek az alacsony termékenységet eredményező eljárások és attitűdök. Az egyik megoldás az információkat közvetítő személyek közötti hálózat vagy olyan személytelen forrás, mint a tömegkommunikáció. Második mechanizmus a személyes döntések külső befolyásolása, mint például a nyomásgyakorlás a sterilizáció esetében, amely a (leg)képzetlenebbek között a leginkább elterjedt.

A szerzők a termékenység visszaesését magyarázó különböző elméleteket ismertetnek India tanulatlan asszonyainak esetével szemléltetve. A teljes NFHS-1 mintából

46 961 13–49 éves, pillanatnyilag házas, tanulatlan (analfabéta és iskolába soha nem járt) személyt választottak ki. Kimaradtak a vizsgálatból azok, akiket vagy akik férjét több mint öt éve sterilizáltak. Mivel a döntés alternatív: vagy használ jelenleg fogamzásgátlást, vagy nem, a logikai becslés a helyes megközelítés.

A változók számára tekintettel a jelentés összevonta a cenzusadatokat az NSHF-minta adataival (1991-es census, 1992/93-es NFHS).

A termékenységi átmenet jól feltárt jelenség. Ennek ismeretében úgy tűnik, hogy Indiában gyorsabb a változás, mint ahogy az a hagyományos szocioökonómiai összefüggésekkel magyarázható lenne. Ezeknek a tényezőknek a hatását a vizsgált adatok ezúttal is igazolják, csak módosított szereppel. A sok erőfeszítés elnyomja a gyermek utáni vágyat és megnöveli a fogamzásgátlók használatát azon nők körében, akik uralják saját helyzetüket. Másrészt azonban szerepe van itt a társadalmi közeg termékenységi magatartásának is. Úgy tűnik, hogy ahol a fogamzásgátlás bármilyen okból is elterjedt, a tanulatlan nők – függetlenül saját körülményeiktől – sokkal nagyobb valószínűséggel alkalmazzák ezt. Hangsúlyozni kell a média jelentőségét az attitűdök terjesztésében: a termékenységi magatartás alakításában ennek is fontos része van.

Természetesen a vizsgálat a tárgykör egészét nem ölelheti fel. Nem tért ki például arra, hogy a családtervezési program közvetlenül milyen hatást gyakorol a tanulatlan nők fogamzásgátló gyakorlatára. Ez talán sokkal eredményesebben megtehető India következő NFHS-adataiból. A szerzők nem tudták maradéktalanul feltárni, hogy adott tanulatlan nők meghatározott közösségi formában miért nem úgy viselkednek, ahogyan mások más körülmények között. E korlátok ellenére a tanulmány tisztáz néhány kérdést a fogamzásgátlóknak az érintett körben történő használatáról, ami fontos tényező India termékenységi átmenetében.

Sz. G. S.

LUY, M.: *Verschiedene Aspekte der Sterblichkeitsentwicklung in Deutschland von 1950 bis 2000* (A halálozás alakulásának különböző megközelítései Németországban 1950 és 2000 között). Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft, 2004/1. 3–62.

A tanulmány a halálozás németországi alakulását vizsgálja 1950 és 2000 között évenként újraszámított halálozási táblák segítségével. Ezekből megmutatkozik, hogy a halálozás csökkenése a 20. század második felében korosztályonként eltérően ment végbe. Legnagyobb az előrelépés a csecsemőhalandóság terén, amely az az 1950-es évhez viszonyítva 90%-os csökkenést mutat. A 90 évesek és idősebbek mortalitása ma a bázisévének 60–70%-át teszi ki. A legfontosabb haláloknak a nők és férfiak esetében egyaránt a keringési problémák mutatkoznak, mintegy 50%-os részesedéssel. Ezt követik az új okok kerek 20%-kal, a többi halálok súlya kevésbé jelentős. Megfigyelhető, hogy a halálokok nemenkénti különbségei az utóbbi években némileg csökkentek. 2000-ben a nők születéskor várható élettartama az 1980-as évekhez képest 6 évvel volt magasabb. A férfiak várható élettartama 6,5 évvel volt alacsonyabb, mint a nőké. A férfiak 1935 és 1955 között született évjárataiban a halálozási többlet a fiatal és közepes felnőttkorban különösen magas.

Az ismertetett vizsgálat az új és a régi szövetségi tartományok összevetésére összpontosít. Megfigyelhető, hogy az 1970-es évek óta nyíló olló az újraegyesítés után

fokozatosan ismét záródik. A korszpecifikus halálozási különbségek a férfiak esetében azért karakteresebb, mert alacsonyabb a várható élettartamuk. A differenciák a fiatalabb és a középső felnőtt korosztályban magasabbak, Kelet-Németország hátrányával.

A halálloki struktúrában kimutatott különbségek meghatározó elemei nemektől függetlenül a keringési megbetegedések. A férfiakat tekintve még két további jelentős ok említendő, mégpedig az emésztőszervi bántalmak, valamint a sebesülések és mérgezések. Ezek erősen függnak az orvosi műszerezettség minőségétől, ám meglepő módon nem hozhatók kapcsolatba a két országrész halálozási viszonyainak gyors homogenizálódásával.

Sz. G. S.

BADE, K.L. – OLTMER, J.: Zwischen Aus- und Einwanderungsland: Deutschland und die Migration seit der Mitte des 17. Jahrhunderts (A ki- és bevándorlóország státusa között: Németország és a migráció a 17. század közepe óta). *Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft*, 2003/4. 263–306.

A tanulmány a németnyelvű terület vándorlási történéseinek alapvonásait tekinti át a harmincéves háborútól napjainkig. Az 1806 előtti régi birodalom, majd az 1815–1866-os évek szövetsége is inkább többé, mint kevésbé autonóm terület volt, bár szilárd határok nélkül, ám rögzített intézményrendszerrel. A megfigyelt időszak elején egységes német nyelvterület nem létezett: számos, nagyon különböző dialektus élt egymás mellett. Az igazi irodalmi német nyelv csak igen lassan, a korai újkorban fejlődött ki.

Az 1814/15-ös bécsi kongresszus élesebben vont meg a határokat.

Az első világháború kapcsán túlbujánzó nacionalizmus a kisebbségek kitelepítésére ösztönzött és erősítette az idegengyűlöletet. A világháború után jelentős számban visszatérő lengyel kisebbség a „polonizálás” rémképét hívta elő.

A második világháború végén a koncentrációs és megsemmisítő táborok túlélő áldozatai számára a lehető leggyorsabban meg kellett szervezni a hazaszállítást. Kereken 10 millió volt azoknak a száma, akiket evakuáltak, s ezek közül évek után is csak kevesek tudták szükségsszálláshelyüket elhagyni és szülőhazájukba visszatazni. Számuk még 1947-ben is négy millió volt. Az 1950-es népszámlálás rögzítette ennek a milliós nagyságrendű menekültmozgalomnak a mérlegét.

A második világháború utáni időszak oka és következménye volt a gazdasági fel lendülésnek, a német szövetségi munkaerőpiac átlagon felüli kibővülésének és a Dél-Európából beáramló mindkét nembeli vendégmunkásnak. Az 1955-ben Olaszországban, 1961-ben Spanyolországban és Görögországban induló első toborzásokat a törökországi, marokkói, portugáliai, tunéziai, majd jugoszláviai követte. Az 1973-as „olajársokk” azonban megállította a folyamatot, a Német Szövetségi Köztársaságban a külföldiek foglalkoztatása mintegy 30%-kal visszaesett.

A funkciójukat veszített, ám az országban intézményes keretek között tartózkodó külföldiek hosszú távra determinálták a szociálpolitika teendőit.

Az NDK-ban is voltak külföldi munkavállalók, elsősorban Vietnámból és Mozambikból, általában kétoldalú megállapodás alapján. Az 1989-es őszi fordulat idejéig ezek a szerződések lezárultak.

A vasfüggöny leomlásával Németország ismét célország lett a kelet–nyugati migráció számára. Köztudott, hogy az 1990-es évek Berline az illegális építőmunkások nélkül nem tudott volna megfelelni az elvárásoknak. A szolgáltatóiparban is illegálisan alkalmaztak munkaerőt. Az idegen munkavállalók a 21. század kezdetén kerültek a német migrációs és integrációspolitikai vita középpontjába. 1990-től kezdve változott a külföldiek jogállása mindenekelőtt a 2000. évi állampolgársági törvénnyel, ami megnehezítette a nem német születésűek számára, hogy állampolgárságot szerezzenek.

Ugyanakkor az 1990-es évektől megindult Németország legmagasabbban kvalifikált és legalkalmasabb korban lévő munkavállalóinak kivándorlása az európai országokba és különösen az USA-ba.

A tanulmány kiemeli a vándorlás markáns, évszázados súlypontjait, így mindenekelőtt a koraújkorban a hívő menekültek bevándorlását, a Kelet-, Közép- és Délkelet-Európa felé irányuló korai 19. századi telepesvándorlás és a kései 19. századi tömeges transzatlanti kivándorlást.

A kései 20. és a kezdeti 21. századot a bevándorlás jellemezte. A németnyelvű területen azonban a kivándorlás, illetve a bevándorlás ritkán volt egyoldalú.

Sz. G. S.

GROHMAN, H.: *Die Alterung unserer Gesellschaft. Ursachen, Wirkungen, Handlungsoptionen* (Társadalmunk öregedése. Okok, hatások, kezelési lehetőségek). Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft, 2003/2–4. 443–462.

Egy társadalom öregedéséről akkor beszélünk, ha az egymást követő generációkat összevetve az öregebbek aránya megnő a fiatalabbakéhoz képest.

A fejlettebb országokban mindenütt ezzel a jelenséggel kell szembenézni, de a világ majd minden más részén is mutatkoznak már ennek jelei.

Az előttünk álló 10–15 évben az ebből eredő pénzügyi problémák egyre erősödnek, ezért intenzíven keresni kell kezelésük módját. A legjobb lépés a munkapiac gyors strukturális átalakítása lenne, a munkával töltött életszakasz meghosszabbításával.

A már nyugdíjas korú vagy ahhoz közelálló nemzedék kénytelen lenne jövedelmi igényeit korlátozni, de a szociális rendszer nem változna egzisztenciáját veszélyeztető módon.

A középső korosztály azonban duplán veszélyeztetett. Nagyrészt rá vár a várandóságok fedezetének megteremtése, anélkül, hogy számíthatna hasonló szolidáris rendszerre. Mindent meg fog tehát tenni, hogy önmagát tehermentesítse, és alternatív megoldást találjon saját nyugdíja biztosítására. Ez a különút azonban nem lenne kockázatmentes, minthogy a generációk elosztási konfliktusának új formáját rejti magában.

Előfordulhat, hogy a fokozottan technicizált és individualizálódott világban a kiélesedő elosztási küzdelmek erodálják a társadalom egyes alapértékeit, mielőtt létrejönne a teherbíró társadalombiztosítás új rendszere. A nemkívánatos folyamatok kockázata mindenesetre annál nagyobb lesz, minél később kezdi a politika komolyan venni és kezelni a várható demográfiai fejleményeket.

A társadalom előrejedésének használható mutatója az öregedési kvóciens, amelyet a 60 évesek és idősebbek, illetve a 20 és 60 közöttiek számának hányadosából nyernek. A Német Szövetségi Köztársaságban ez az indikátor a dinamikus nyugdíjak bevezetése óta

28-ról 39-re emelkedett, majd 36-nál stabilizálódott. Az 1990-es évek kezdete óta azonban addig ismeretlen ütemű növekedésbe kezdett, és a rendelkezésekre álló számítások szerint 2030-ra meghaladja a 70-et, és később is ilyen magas marad. A folyamat sajnos már az 1980-as évek elején érzékelhető volt. Az akkori számítások szerint 2000-re várt korösszetételt az azóta fokozódó migráció és a süllyedő halandóság módosította. Mindez hasonlóságot mutat a nemrég 2030-ra végzett előrejelzéssel. Okkal feltételezhetjük tehát, hogy a demográfiai folyamatok meghatározott feltételek teljesülése esetén hosszú távra felmérhetők, így racionális döntéseket alapozhatnak meg. Az elkövetkező évtizedek várható drámai fejleményei erős hatással lesznek a gazdaság és a társadalom csaknem valamennyi területére. Noha a távolabbi jövőt szolgáló intézkedéseknek társadalmi és politikai korlátai vannak, a nyugdíjrendszer terhelésmentesítése elkerülhetetlen.

Sz. G. S.

KLEIN, TH. – ECKHARD, J.: *Fertilität in Stieffamilien* (Termékenység a mostohaszülővel alkotott családokban). Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, 2004/1. 71–94.

A tanulmány elméletileg alátámasztott empirikus vizsgálatokat közöl a mostohaszülővel alkotott családok termékenységről a 2000. évi családi felmérés alapján. Ezekben a párkapcsolatokban ritkábban kívánnak közös gyermeket.

Az első ok a mostohaszülővel alkotott család női tagjának magasabb életkora. Feltehető, hogy ez a körülmény mostohagyermek nélkül is termékenységsökkentő hatással járna. Az a hatás viszont, amit a családpszichológiában válási kockázatnak neveznek, itt nem mondható jelentősnek.

A mostohaszülővel alkotott családokban született első közös gyermekek alacsony aránya másodszor a mostohaszülői kapcsolatokkal hozható összefüggésbe. Itt megint csak belép a korkülönbség hatása: ha ezt kiszűrjük, megmutatkozik a partneri kapcsolat erősítésének motívuma.

A korral, a képzettséggel és a vallásossággal kontrolálva, a különféle családi formák termékenységeinek különbsége kevésbé karakteres.

A második közös gyermek iránti vágy alacsonyabb azokban a családokban, ahol az apa a mostoha.

A mostohaszülővel alkotott családokról fontos ismeretekhez jutottunk az eddig rendelkezésre álló tanulmányokból. Az itt ismertetett munka viszont az egyetlen, amely a termékenységükkel foglalkozik.

Sz. G. S.

ENGELHARDT, H. – PRSKAWETZ, A.: *On the changing correlation between fertility and female employment over space and time* (A termékenység és a női munkavállalás közti változó összefüggéséről térben és időben). *European Journal of Population*, 2004/1. 35–62.

A tanulmányban a szerzők megkísérelték kimutatni azokat a tényezőket, amelyek országonként differenciálják a termékenység és a női munkavállalás negatív összefüggését. A munka tisztán leíró természetű, a szükséges makroadatok egy részének hiánya miatt. A heterogenitás számszerű meghatározását országcsoportok dinamikus kialakításával kezdték. Ennek során országspecifikus heterogenitáshoz hozzárendelték a női munkavállalás bővülését. Ezek után a nők munkaerő-piaci részvételének különböző gazdasági és társadalmi változóit vizsgálták, valamennyit összefüggésbe hozva a teljes termékenységi mutatóval (TFR), majd az FLP (Female Labour Force Participation Rate) szórásával, végül megfigyelve ezek kölcsönkapcsolatát.

Áttekintve valamennyi változót, csak a képzettség és a demográfiai tényezők magyarázzák jól a termékenység magasabb szintjét azokban az országokban, ahol a nők munkaerő-piaci részvétele alacsony. Ezek a változók felölelik a nők bruttó beiskolázási arányát, iskoláztatásuk átlagos időtartamát, első házasodásuk rátáját, teljes válási rátájukat és az első szülésük tervezett idejét. Az a tény, hogy a termékenység leginkább a nők alacsony munkaerő-piaci női részvételével jellemezhető országokban csökkent, részben megmagyarázható a női munkanélküliségi rátával, az első szülés tervezett idejével és az első gyermekre jutó családi pótlék eloszlásával.

A nemzeti mintákból származó eredmények természetesen nem bizonyítják, hogy a vizsgált összefüggés a jövedelemstruktúra, valamint a szociális körülmények jellegéből következik-e. A kutatók tehát sokváltozós panelanalíziseket terveznek ezek kontrollálására.

A tanulmány üzenete abban summázható, hogy a női munkaerő részvétele csak egy eleme a befolyásoló tényezőknek. Ahhoz, hogy jobban megértsük a termékenység országonkénti különbségeit, mutatók szélesebb spektrumában kell gondolkodni.

Sz. G. S.

ZHIROVA, I.A. – FROLOVA, O.G. etc.: *Abortion-related maternal mortality in the Russian Federation* (Abortuszból eredő anyai halálozás az Orosz Köztársaságban). *Studies in Family Planning*, 2004/3. 178–187.

A tanulmány azt vizsgálja, hogy milyen sajátosságokat mutat a megindított és a spontán vetélésekből eredő halálozás az Orosz Köztársaságban. Az országos statisztikai adatokat kiegészítendő az írás 113 nő eredeti orvosi anyagát is felhasználja, így felöleli az 1999-ben abortusz következtében elhunytak 74%-át. A 2000. évi anyai halálozás az 1991-es bázis 52–56%-át tette ki. Regionális és településtípus szerinti összehasonlításra korlátozottan van lehetőség. A megindított abortuszok 24%-a intézményben történt, 67%-a orvosi intézményen kívül. 9%-ot tett ki a spontán abortusz aránya. Az orvosi intézményen kívül zajlott esetekben idősebb nőkről volt szó, általában több terhesség után, ezek túlréprezentáltak. Különösen magas a halálozási ráta a terhesség 13–21. és a 22–27. hete között, függetlenül az abortusz helyétől. A könnyebb hozzáférés, a beavat-

kozás közben végrehajtott megelőző intézkedések és a komplikációk megfelelő kezelése kulcsfontosságúak az ekképpen bekövetkező halálozások csökkentése érdekében.

A 100 000 főre jutó 63 haláleset hozzávetőlegesen 10-szerese a nyugat-európainak és az észak-amerikainak, és ez megdöbbentő. A tanulmány ennek okait kutatja. A leírt adatok részben választ adnak a kutatók kérdéseire, de maradnak tisztázandó problémák.

Talán a legnyugtalanítóbb kérdés az, hogy az orvosi intézményen kívül megindított abortuszok száma hogyan lehet ilyen magas. A WHO 1998-ban felbecsülte, hogy a nem intézményben végrehajtott ezer abortusz közül az európai régióban kevesebb mint egy végződik halállal. Ezek egynegyede Oroszországban következik be. Az Orosz Köztársaságban tehát évente 20 000–25 000 nem biztonságos abortuszt végeznek. 1999-ben több mint 87 000 úgynevezett nem specifikált abortuszt jelentettek, amelynek többségéről úgy tudják, hogy nem orvosi intézményben történtek.

A második még tisztázatlan fontos kérdés, hogy vajon kik végezték ezeket az abortuszokat. Fokozott ugyanis annak veszélye, hogy a nem orvosi intézményben végzett beavatkozás halálozáshoz vezet. Ennek részletes feltárásához kiegészítő kutatások szükségesek.

A harmadik jelentős megválaszolatlan kérdés: miért vállalkoznak a nők nem intézményes megoldásra egy olyan országban, ahol a terhesség első harmadában kívánságra elvégzik a műtetet és a második harmadban – megfelelő orvosi és szociális okok esetén – ugyancsak lehetőség van rá? A kutatók adatai azt sugallják, hogy sok olyan nő lép fel ezzel az igénnyel, akinek indokai elégtelenek az abortusz legális elvégzéséhez. A fatálisán végződött műtéteknek majdnem 80%-a a második trimeszterben történt és természetesen nem orvosi intézményben.

A tanulmány legjelentősebb eredménye, hogy szembesít a terhesség második harmadában végzett abortuszok drámai következményeivel. Arra is rámutat, hogy az okok összetettek. Közéjük tartozik a beavatkozás nem megfelelő módszere, a komplikációk félrediagnosztizálása, a nem megfelelő kezelés és a késedelmes beavatkozás.

Sz. G. S.

DEMOGRÁFIAI FOLYÓRATSZEMLE

DEMOGRAFIE

a Cseh Statisztikai Hivatal folyóirata

2005. No. 3.

KRETSCHMEROVA, T.: A Cseh Köztársaság népesedési helyzete 2004-ben

CERMAK, Z.: Vándorlás és a szuburbanizációs folyamatok a Cseh Köztársaságban

HOLÁ, B.: A belső vándorlási statisztikák összehasonlíthatósága

MORAVKOVA, S.: A nem házas együttélés egyes jellemzői a 2001. évi népszámlálás adatai alapján.

DEMOGRAPHY

az Amerikai Népesedési Társaság folyóirata

2005. No. 2

- CASE, A. – PAXSON, C.*: Nemek szerinti különbségek a megbetegedésekben és a halandóságban
- WHITE, K.J.C. – CROWDER, K. – TOLNAY, S.E. – ADELMAN, R.M.*: Faj, nem és házasság: a célok kiválasztása a „nagy vándorlás” idején
- CHEUNG, S.L.K. – ROBINE, J-M. – TU, E.J-C. – CASELLI, G.*: A továbbélési görbe három dimenziója: horizontális, vertikális és az élethossz
- SULLIVAN, R.*: Az első gyermekek születési arányának életkor szerinti jellegzetességei az amerikai nők körében
- HANNUM, E.*: Piaci átmenet, iskolázottsági különbségek és családi stratégiák a vidéki Kínában: új bizonyítékok a nemek szerinti különbségekről és a fejlődésről
- CAI, Y. – FENG, W.*: Éhínség, szociális szakadék és nem szándékolt magzati veszteség: bizonyítékok a kínai adatfelvételek alapján.
- MONDEN, C.W.-S. – SMITS, J.*: Etnikailag vegyes házasságok a társadalmi változások idején: Lettország esete
- PARRADO, E.A. – FLIPPEN, C.A. – MC QUISTION, C.*: Vándorlás és a kapcsolatok ereje: a mexikói nők esete
- FOLBRE, N. – YOON, J. – FINNOFF, K. – FULIGNI, A.S.*: Hogyan mérjük? A gyermekekre fordított idő az Egyesült Államokban
- SANDBERG, J.F. – HOFFERTH, S.L.*: Változások a szülőkkel töltött időben: egy korrekció

2005. No. 3.

- MONTGOMERY, M.R. – HEWETT, P.C.*: Városi szegénység és egészség a fejlődő országokban: háztartási és szomszédsági hatások
- SIGLE-RUSHON, W. – HOBcraft, J. – KIERNAN, K.*: A szülők válása és az abból következő hátrányok: kohorszok közötti összehasonlítás
- AUGHINBAUGH, A. – PIERRET, C.R. – ROTHSTEIN, D.S.*: A családstruktúra átalakulásának hatása a fiatalok teljesítményére: bizonyítékok az 1997. évi Nemzeti Longitudinális Felvételtől
- DE JONG, G.F. – ROEMPKE, D. – PIERRE, T. ST.*: Jóléti reform és a szegény családok államok közötti vándorlása
- SOUTH, S.J. – CROWDER, K. – CHAVEZ, E.*: Vándorlás és területi asszimiláció az amerikai „latinok” körében: klasszikus versus részekre bontható pályák
- WINKLER, A.E. – MC BRIDE, T.D. – ANDREWS, C.*: Feleségek, akik többet keresnek férjükénél: átmeneti vagy állandó jelenség?
- ASSUNCAO, R.M. – SCHMERTMANN, C.P. – POTTER, J.E. – CAVENAGHI, S.M.*: Kistérségi demográfiai kilátások empirikus Bayes-bebecslése
- TODD, P.M. – BILLARI, F.C. – SIMAO, J.*: A házasságkötési életkor aggregált jellemzői egy párkereső heurisztikus modellből
- LI, N. – LEE, R.*: Koherens halandósági előrebecslések a népesség egy csoportjára: a Lee-Carter-módszer alkalmazása

EUROPEAN JOURNAL OF POPULATION

az Európai Népesedési Társaság folyóirata

2005. No. 1.

HENZ, U. – THOMSON, E.: Az együttélés stabilitása és termékenysége Ausztriában, Finnországban, Franciaországban és Nyugat-Németországban

LAPPEGARD, T. – RONSEN, M.: Az iskolai végzettség többarcú hatása a gyermekvállalásra

KULU, H.: Vándorlás és termékenység: a versenyhipotézis felülvizsgálata

NOACK, T. – SEIERSTAD, A. – WEEDON-FEKJAER, H.: A nyilvántartott partnerkapcsolatok (azonos neműek együttélése): Norvégia esete

2005. No. 2–3.

BEETS, G.: A konfliktusok és az erőszak statisztikája

BRUNBORG, H. – TABEAU, E.: A konfliktusok és az erőszak statisztikája: egy új terület

LACINA, B. – GLEDITSCH, N.P.: Irányzatok a háborúk megfigyelésére: új adatok a harcéri halálozásokról

FENRICK, W.I.: Nemzetközi humanitárius egyezmények és a harcéri sérülések

TABEAU, E. – BIJAK, J.: Háborús halálozások az 1992–1995-ös Bosznia-Hercegovina közötti fegyveres konfliktusokban: a korábbi becslések kritikái és az újabb adatok

NEUPERT, R.F. – PRUM, V.: Kambodzsa: A múlt demográfiai stabilitásának rekonstrukciója és a jövő demográfiai gyógyulásának előrejelzése

SINGH, K. – KARUNAKARA, U. – BURNHAM, G. – HILL, K.: Kikényszerített vándorlás és a gyermekhalandóság: a menekültek és a helyiek összehasonlítása Északnyugat-Ugandában és Dél-Szudánban

VERWIMP, P. – BAVEL, J.V.: A gyermekek továbbélése és a termékenység a ruandai menekültek körében

RANDALL, S.: A konfliktusok, a száműzetés és a hazatérés demográfiai következményei: esettanulmány a mali tuaregekről

BOSQUIER, P. – MAUPEU, H.: Az afrikai kis intenzitású konfliktusok elemzése újság-cikkek alapján

GENUS

A Római Tudományegyetem Népeségtudományi Intézetének folyóirata

2005. No. 1.

COSTA, D.L.: Az egészség javulásának és az élet hosszabbodásának okai az időskorban: a magyarázatok áttekintése

FERRUCCI, L. – WINDHAM, B.G. – FRIED, L.P.: Az idősebb személyek esendősége

ROBINE, J.-M. – CASELLI, G.: A százévesek számának soha nem látott emelkedése

- VALLIN, J. – MESLÉ, F.*: Konvergencia és divergencia: az országos és területi várható élettartamok trendjeinek elméleti keretei
COSTA, D.L. – LAHEY, J.: A legöregebbnek lenni: bizonyítékok az amerikai történeti adatokból
CRIMMINS, E.M.: Az egészség és a halandóság társadalmi-gazdasági különbségei az idős korban
WILMONT, J.R.: Az amerikai társadalombiztosítás adatainak elemzésén alapuló halandósági előrejelzések módszertani kérdései
BUETTNER, T. – ZLOTNIK, H.: Az élettartam növekedésének jövője az ENSZ-becslések alapján

2005. No. 2.

- POOL, I. – CHEUNG, J.*: Miért volt Új-Zélandon a várható átlagos élettartam olyan magas a XX. század kezdetén
KOUAOUICI, A. – ROBITAILLE, E. – GUIMOND, E.: Egyes résznépességek születéskor várható élettartamának indirekt becslése az amerikai népszámlálási irodák adatai alapján
BAWAH, A.A. – ZUBERI, T.: Társadalmi-gazdasági helyzet és csecsemőhalandóság Dél-Afrikában
PIERANNUNZIO, D. – GIORGI, P.: A Dawn-szindróma megelőzésének európai gyakorlatában alkalmazott megoldások értékelése dekompozíciós modell segítségével
POSTON, D.L. – GLOVER, K.S.: Túl sok a férfi: a nemi arány egyensúlyhiányának hatása a házassági piacra Kínában
CALTABIANO, M.: Az első romantikus kapcsolat a serdülőkorban: egy összehasonlító elemzés

2005. No. 3–4.

- DE VALK, H. – LIEFBROER, A.C. – ESVELDT, I. – HENKENS, K.*: A hollandiai bevándorlók családösszetétele és kulturális integrációja
FRABONI, R.: A nupcialitás dinamikája és a házassági piac Olaszországban
RETFERD, R.D. – ROY, T.K.: A családösszetétel hatása a nemek szerint differenciáló abortuszok gyakoriságára Punjabban, Indiában
LUY, M.: Halandósági különbségek Kelet- és Nyugat-Németország között az egyesülés előtt és után. Az események és a hatótényezők makro- és mikroszintű elemzése
RUZICKA, L.T. – CHOI, C.Y. – SADKOWSKY, K.: Az öngyilkosok betegségei a többes halálloki feldolgozás fényében

JOURNAL OF MARRIAGE AND THE FAMILY
 az USA Családi Kapcsolatok Nemzeti Tanácsának folyóirata
2005. No. 3.

- SCHUCK, A.M.*: A feketék és a fehérek közötti különbségek a rossz bánásmódban: szegénység, női háztartásfők és az urbanizáció
- FRIAS, S.M. – ANGEL, R.J.*: A partner erőszakosságának kockázata az alacsony keresetű spanyol eredetűek csoportjában
- TIEFENHALER, J. – FARMER, A. – SAMBRIA, A.*: Szolgáltatások és az intim partner erőszakossága az Egyesült Államokban: területi elemzés
- YOUNT, K.M.*: Források, családszervezet és a nők elleni családon belüli erőszak Minyaban, Egyiptomban
- FELSON, R.B. – PARE, P-P.*: A családon belüli erőszak és szexuális támadások jelentése a rendőrségnek
- MINCY, R. – GARFINKEL, I. – NEPOMNYASCHY, L.*: Kórházon belüli apai intézmények és az apák bevonásának helyzete a „törékeny” családokban
- MURRY, V.M. – BRODY, G.H. – MC NAIR, L.D. – LUO, Z. – GIBBONS, F.X. – GERRARD, M. – WILLS, T.A.*: Az apai részvétel erősíti a vidéki afroamerikai fiatalok büszkeségét és szexuális önképét
- GAUNT, R.*: Az értékek prioritásának hatása az apák és anyák részvételére a gyermeknevelésben
- GERSHUNY, J. – BITTMAN, M. – BRICE, J.*: Kilépés, hang és szenvedés: a párok azonosulnak a változó munkavállalási szokásokhoz?
- VOYDANOFF, P.*: Társadalmi integráció, munka-család konfliktus és feloldása, a munka és a családi élet minősége
- SMOCK, P.J. – MANNING, W.D. – PORTER, M.*: Mindent, kivéve a pénzt: mekkora szerepe van a pénznek az együtt élők házassági döntésében
- CRISSEY, S.R.*: Faji és etnikai különbségek a tizenévesek házassági elképzeléseiben: a romantikus kapcsolatok szerepe
- CUNNINGHAM, M. – THORTON, A.*: Az együttélés átalakulásának hatása a fehér felnőttek összeköltözésére
- LOPOO, L.M. – WESTERN, B.*: A börtönbe kerülés hatása a házas együttélés stabilitására és alakulására
- SIGLE-RUSHTON, W.*: Apaság a fiatal korban és a az ebből következő hátrányok az Egyesült Királyságban
- LINCOLN, K.D. – CHATTERS, L.M. – TAYLOR, R.J.*: Társadalmi támogatás, traumatikus események és depressziós jelek az afroamerikaiak körében
- KNOESTER, C. – HAYNIE, D.L.*: A közösség hatása, integrálódás a családba és erőszak a fiatalok körében

POPULATION
 a Francia Nemzeti Népeségtudományi Intézet folyóirata
2005. No. 1–2.

- DE LUCA, V.*: A család eszméjének újraépítése Franciaországban: pronatalista és családcentrikus propaganda az iskolákban és a hadseregben (1920–1940)

- NI BHROLCHAIN, SIGLE-RUSHTON, W.*: Társkeresési lehetőségek Angliában és az Egyesült Államokban: becslések és nemi ellentmondások
DESEQUELLES, A.: Fogyatékkal élők a francia börtönökben: mennyiben különbözik a helyzet a fogyatékkal élők általános helyzetétől
PAILHÉ, A.: Munkakörülmények: milyen életkorúakat védik Franciaországban?
HAUDIDIER, B.: Okspecifikus halandóság Franciaországban és a korábbi NSZK-ban, 1950–1995: azonosságok és különbségek
SCHOCKAERT, I.: Női foglalkoztatottság és termékenység Latin-Amerikában: a kérdés áttekintése

2005. No. 3.

- DESGREES DU LOU, A.*: Párok és a HIV/AIDS a Szaharától délre: elmondani a társnak, szexuális aktivitás és gyermekvállalás
TISPERGER, D. – MESLE, F.: Gazdasági válság és halandóság: Antananarivo esete, 1976–2000
VILLE, I. – GUERIN-PACE, F.: Az azonosság kérdése: egy adatfelvétel fejleményei Franciaországban
DITTGEN, A.: A lakáshelyzet és a háztartásnagyság a helyi népesedés alakulásában: Párizs példája
LOISEAU, M. – BONVALET, C.: Az 1948. évi lakásépítési törvény hatása a párizsi régióban

POPULATION AND DEVELOPMENT REVIEW

az Amerikai Népesedési Tanács folyóirata

2005. No. 2.

- SMIL, V.*: A következő ötven év: a folyamatosság megszakadása
ALEXANDROS, N.: A gyors népességnövekedéssel és a források elégtelenségével küzdő országok: élelmiszer, mezőgazdaság és fejlődés
ROGERS, R.G. – HUMMER, R.A. – KRUEGER, P.M. – PAMPEL, F.C.: A dohányzással összefüggő halálozások az Egyesült Államokban
MAC KELLAR, L.: Prioritások az egészséggel, az AIDS-el és a népesedés kérdéseivel összefüggő tevékenységekben

POPULATION RESEARCH AND POLICY REVIEW

a Kluwer Akadémiai Kiadó és a Déli Demográfiai Egyesület folyóirata

2005. No. 3.

- SHAHIDULLAH, M. – FLOTOW, M.*: A megfelelő módszer kiválasztása a 2000 utáni megyei népesség előreszámításához: esettanulmány Illinois állam népességének becslésére
SANA, M.: Belépés a nemzetek fölötti közösségbe: a bevándoroltak pénzküldeményei, társadalmi helyzet és asszimiláció

- CHO, Y. – SONG, S-E. – FRISBIE, P.*: Eltérő születési események a koreai származású amerikaiak körében: a más koreaiakhoz fűződő születési és társadalmi közelség hatásai
- HEATON, T.B. – HUNTSMAN, T.K. – FLAKE, D.F.*: A nők autonómiájának helyzete Bolíviában, Peruban és Nicaraguában

POPULATION STUDIES

A Londoni Közgazdasági Főiskola Népeségvizsgáló Bizottságának folyóirata
2005. No. 2.

- SCHOEN, R. – CANUDAS-ROMO, V.*: Az első házasságok időzítése: huszadik századi tapasztalatok Angliában és Walesben, valamint az Egyesült Államokban
- WOODS, R.*: A csecsemőhalandóság történeti trendjének becslése Angliában és Walesben
- OKUN, B.S. – FRIEDLANDER, D.*: Az arabok és izraeliek iskolázottsági megoszlása: történelmi hátrány, diszkrimináció és lehetőség
- AGREE, E.M. – BIDDLECOM, A.E. – VALENTE, T.W.*: A források generációk közötti transzferje az öregek és a szélesebb rokonság között Tajvanon és Fülöp-szigeteken
- DEROSE, L.F. – EZEH, A.C.*: A férfiak szerepe a termékenység csökkenésének megindulásában és felgyorsulásában Ghánában, 1988–98
- KALMIJN, M. – LUIJKX, R.*: Változott a munkavállalás és házasság fordított viszonya a férfiak esetében? Az 1930–1970 között Hollandiában született férfiak életútelelmzése
- FREJKA, T. – SARDON, J-P.*: Megjegyzések Francesco C. Billari és Hans-Peter Kohler „Alacsony és a nagyon alacsony termékenység Európában” című, a Population Studies 52. évfolyam 2. számában megjelent cikkében szereplő kohorszelemzéssel kapcsolatban
- BILLARI, F.C. – KOHLER, H-P.*: Válasz Frejka és Sardon az „Alacsony és a nagyon alacsony termékenység Európában” című cikkünkre tett észrevételeire és egy hibajegyzék
- JOHANSSON, S.R.*: Fogel és a halandóság története

POPULATION TRENDS

az Egyesült Királyság Nemzeti Statisztika Hivatalának folyóirata
2005. No. 120.

- BHROLCHAIN, M.N.*: A házaspárok korkülönbsége Angliában és Walesben: jellegzetességek és trendek
- TOMASSINI, C.*: A legöregebbek demográfiai jellemzői az Egyesült Államokban
- YOUNG, H. – GRUNDY, E. – KALOGIROU, S.*: Ki gondoz? Az önkéntes gondozás területi különbségei Angliában és Walesben: a 2001. évi népszámlálás adatai

ZEITSCHRIFT FÜR BEVÖLKERUNGSWISSENSCHAFT
a Német Szövetségi Népeségtudományi Intézet folyóirata
2004. No. 3–4.

- DORBRITZ, J.*: Demográfiai trendek és a Német Népesedéspolitikai Vizsgálat eredményei
- DORBRITZ, J.*: Demográfiai ismeret, a demográfiai változások megítélése és a termékenység csökkenésének okai
- RUCKDESCHEL, K.*: A kívánt gyermekszám meghatározói Németországban
- LENGERER, A.*: A családpolitika elfogadásáról
- ROLOFF, J.*: Az öregek szerepe a társadalomban és foglalkozás a gondozásra szoruló öregekkel
- MAI, R.*: A időskorúakra vonatkozó reformpolitika
- NADERI, R.*: A külföldiekkel kapcsolatos magatartás Németországban
- SCHMID, S.*: Németország 2030-ig tartó demográfiai fejlődését kutató Delphi Study módszerei és eredményei